

Slovenski Pravniki

Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani

ODGOVORNI UREDNIK:

Dr. RUDOLF SAJOVIC

VSEBINA:

1. PROF. DR. G. KREK: Organizacija sodišč po najnovjšem zakonskem načrtu	1
2. DR. VLADIMIR KNAFLIČ: Nekoliko kritike k sedanji tiskovno-pravdni praksi	31
3. UNIV. PROF. DR. LEONID PITAMIC: Enotnost pravne vesoljnosti	40
4. Književna poročila	48
5. Razne vesti	51

PRILOGA: Odločbe stola sedmorice v civilnih stvareh.

V LJUBLJANI

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“

1924

Naročnina za „Slovenski Pravnik“
za leto 1924 znaša 60 dinarjev. Gg. naročniki naj jo pošljejo g. dr. Josipu Lavrenčiču odvetniku v Ljubljani (Dalmatinova ulica). Ravnotam se dobe tudi I. Kavčnik: „Izvršilni red“, Š. Lapajne: „Državni osnovni zakoni“ in vsi prejšnji letniki „Slov. Pravnika“. Cena za „Izvršilni red“ — 25 Din, za „Državne osnovne zakone“ — 10 Din, za „Slov. Pravnik“ letnik 1923 — 50 Din, za 1921 — 25 Din, za 1920 — 20 Din, ostali letniki po 15 Din.

SLOVENSKI PRAVNIK.

Leto XXXVIII. V Ljubljani, 1. februarja 1924. Štev. 1. in 2.

Organizacija sodišč po najnovejšem zakonskem načrtu.*)

Prof. Dr. G. Krek.

(Dalje.)

4. Velika sodišča.

Preden se bavim z določbami našega načrta, ki obravnavajo stvarino velikih sodišč⁸⁹⁾ ex professo (§§ 32 do 40), mi je podati še nekaj pojasnil glede načelnega vprašanja, koliko postaj imej pravna pot do formalne pravnomočnosti odločbe. Kdor ne priznava nobenih predpostavk, temu nudi veliko sodišče zopet problem: biti ali ne biti? Pa niti raz motrišče ti-stega, ki spoštuje zgodovinsko nastale ustanove in jih meče raz

*) Glej avtorjeva izvajanja pod istim naslovom v letniku 1923 Sl. Pr. str. 1 ss, 51 ss, 113 ss, 161 ss in 253 ss. Na ta izvajanja se nanašam odslej s kratico »Sl. Pr. 1923« in označbo strani. Brez tega dostavka znači številka stran tekočega letnika Sl. Pr. Citati, nanašajoči se na posebni odtisek te razprave, so, kakor doslej, poočiteni z *ležečimi* tipi številke strani.

⁸⁹⁾ Naziv »veliko sodišče« stopi namesto slovenskega in dalmatinskega »višjega deželnega sodišča«, namesto hrvatskega »banskega stola« in namesto srbijanskih in vojvodinskih »apelacijskih sodišč«. Tudi sarajevski »vrhovni sud« bo moral izpremeniti svoje ime in se zadovoljiti z drugostopno judikaturjo. Slednje velja tudi za črnogorski »veliki sud«, ki obdrži seveda svoj naziv. Po I. in II. nač. bi se zborna sodišča druge stopnje nazivala »apelacioni sudovi« (čl. 50 odn. 38). Izpremembo je sklenila šele širša komisija (t. XXIII njenega sklepa). O tem prim. Sl. Pr. 1923, str. 8 s. in 14 s. odn. str. 8 s. in 14 s. Da je naziv »apelacioni sud« neumesten, je utemeljeval S o v a (Mjesečnik, 1921, 32) upravičeno tudi s tem, da bodo tudi okrož. sodišča vršila drugostopno sodstvo. V poljski republiky so viš. dež. sodišči bivšega avstrijskega ozemlja zopet prekrstili v »apelacijski sodišči« (čl. 7, odst. 1. Pravosodne organizacije, prim. GerH. 1919, 193); najbrže izenačenju na ljubo in ker pridevnik »deželni« ni ustrezal več sedanjemu nazivu njunega teritorija.

krov šele takrat, ko se prepriča, da so škodljive, napotne ali vsaj nesmotrene, bi ne bilo neupravičeno vprašanje: potrebuje mo li velika sodišča k o t t a k a, to je kot drugo instanco, podrejeno še tretji stopnji. Da smo nekateri člani Z. Sv. razmišljali o vprašanju, ali so običajne tri instance zares neobhodno potrebne in bi ne bilo moči zadovoljiti se z dvema instancama, za to smo imeli še posebne razloge: z ene strani po sebi umevna zahteva, da se kar moči štedi s sodniškim osobjem in z materialnimi izdatki, z druge strani ustroj, ki ga kaže justica v Bosni in Hercegovini ter v Črni gori in ki ga je imela tudi slovenska justica od prevrata do 15. januarja 1920 (po točki V št. 3 naredbe celokupne vlade SHS v Ljubljani od 14. novembra 1918, U. l. št. 111, odn. čl. 8 uredbe od 28. novembra 1919, Sl. N. 155). Naposled je bilo upoštevati tudi dejstvo, da so načeli ta problem zadnji čas tudi v inozemstvu, kjer ga obravnavajo de lege ferenda prav resno.⁸⁴⁾

⁸⁴⁾ V zadnjem času se pojavlja ta misel vedno iznova tudi v drugih državah, ki zdihujejo pod težo finančnih težkoč. Tako pledira senatni predsednik avstr. vrhovnega sodišča Z w i e d i n e c k za odpravo višjih deželnih sodišč v Avstriji (GerZtg 1921, 55). Za našo državo je stavil isti predlog B a h o t i ć (glej zdolaj op. 111). A n o n y m u s v Jur. Bl. 1923, 5, se zadovoljuje z bagatelnimi sodišči, zasedenimi izključno s sodniki nestrokovnjaki, in z dvema instancama. Kvečjemu kasacijska stopnja naj ostane, ki pa bi imela soditi samo o pravnih vprašanjih načelne važnosti in sicer »nach Vorprüfung«, pri čemer pač misli na slično ustanovo, kakor jo ima francoska Cour de cassation v svoji Chambre des requêtes. Nemški zakonski načrti o izpremembi sodnoustavnega zakona in k. pr. r. iz leta 1920 predvidevajo odpravo skupnega vrhovnega sodišča. Skoraj vse kazensko sodstvo naj prevzamejo uradna sodišča (»Amtsgerichte«) (1 sodnik in 2 skabina); dež. sodišča (2 sodnika in 3 skabini) bi bila kot t. zv. »grosse Schöffengerichte« drugostopna sodišča, razsojajoča o vzklicih; višja deželna sodišča pa bi kot vrhovne stopnje imela soditi o reviziji (»Rechtsrüge«). Ker je sedaj menda 29 višjih deželnih sodišč, bi imeli približno ravno toliko vrhovnih instanc. Upravičeno označuje L u c a s (DJurZtg 1920, 325 ss) to rešitev »eine Lösung, die an das Ei des Kolumbus erinnert, bei der aber auch das Ei nicht ganz bleiben dürfte«, ker bi bilo toliko vrhovnih sodišč n a e n o t n e m državnem in p r a v n e m ozemlju nemogoča anomalija (prim. o tem zgoraj nadaljnji tekst). Povsem izviren pa je predlog, ki ga zastopa V o l k m a r v DJurZtg. 1919, 218 ss. Ta pisec bi izločil iz ustroja sodišč sedanja d e ž e l n a sodišča (Landgerichte), torej zborna sodišča prve stopnje. Organizacija sodišč bi bila po njegovem predlogu

Za svojo osebo moram priznati, da sem teoretično pod izvestnimi pogoji pristaš dvostopne justice tudi v civilnih stvareh, in sicer z izključitvijo vrhovnega sodišča, čigar zadnje-

kratko očrtana nastopna: I. V civilnih stvareh: 1.) Na prvi stopnji bi sodil samo »uradni sodnik« (Amtsrichter, t. j. naš okrajni odn. kotarski sodnik), in sicer s prisedniki laiki v bračnih in skrbstvenih sporih in v trgov. stvareh do 600 *M* (zneski so seveda sedaj obsoletni). 2.) Kot druga stopnja posluje a) v pravadah od 50—600 *M* t. zv. »Grösseres Amtsgericht«, to je okrajno sodišče, zasedeno s trojico sodnikov; b) v ostalih pravadah višje deželno sodišče (bodoče naše veliko sodišče) prav tako v senatu treh sodnikov. 3.) V pravadah s summa revisibilis in pri neimovinskih pravadah (izvzete pa so bračne stvari, ki glede njih konformna prizivna sodba ne izreče, da je revizija dopustna, ker bodi tedaj revizija zoper njo tudi izključena) izvršuje tretjestopno sodstvo Reichsgericht (drž. sodišče, naše bodoče vrhovno sodišče) s 5 odn. (pri ujemajočih se sodbah in neutemeljenosti revizije) s tremi sodniki. II. V kazenskih stvareh: 1.) Na prvi stopnji a) ostane dosedanje sodstvo »uradnega sodnika«; b) za vse ostale stvari razen tistih, ki spadajo pred poroto, posluje večniško sodišče, zasedeno s tremi sodniki. 2.) Na drugi stopnji naj sodijo a) trije »uradni sodniki« o vseh prestopkih in o zasebnih obtožbah; b) petorica uradnih sodnikov o ostalih pregreških in določnih hudodelstvih (zlasti takih, ki so hudodelstva le vsled povratka h kaznjivemu dejanju, vsled delinkviranja obrtoma ali iz navade); c) višje deželno sodišče s petorico sodnikov o ostalih hudodelstvih, kolikor o njih niso sodila porotna sodišča. 3.) Kot tretja stopnja fungira a) v slučajih pod 2 a) in b) višje deželno sodišče s petorico odn. (pri duae conformes in neutemeljenosti revizije) s trojico sodnikov; b) v primerih pod 2 c) državno sodišče s 7 odn. (pod omenjenima pogoje) s tremi sodniki. V vseh senatih naj vodi zapisnik praviloma eden izmed sodnikov. Sodniki naj se vrstijo v predsedovanju. Da ta predlog v marsičem ne zadovoljuje in da bi bil zlasti za nas v celoti nesprejemljiv, se vidi že iz raznih mojih dosedanjih izvajanj. Neizogibno zlo pa bi bilo na pr. zlasti tudi to, da gredo civilne stvari že pri razmeroma malih zneskih na drugi stopnji na višje dež. sodišče. S tem se postopek ali podražuje ali pa obsoja v pismenost, ne glede na to, da nedostaje glede mnogih stvari tistega skupnega vrhovnega oblastva, ki bi čuvalo nad enotnostjo judikature. Vendar pa so nekatere posamezne misli brezdvomno upoštevne. Kot tako misel smatram idejo, po kateri se naj reducira postopek praviloma na dvoje stopenj. Načina pa, kako uresničiti to misel v veliki državi z enotno zakonodajo brez škode za kakovost in enotnost judikature, niti Volkmar ni našel. Za upravičeno pak smatram med dr., da meče brez pomisleka raz krov v malodane vseh kontinentalnih sodnih organizacijah ukoreninjeni nazor, ki mora po njem številu sodnikov progresivno rasti od prve stopnje dalje do poslednje (prim. o tem nadaljnji tekst).

instančno judikaturu v kazenskih stvareh bi prevzela zborna sodišča druge stopnje. Namenil sem se, da zastopam to stališče tudi v širši komisiji. Če se ne motim, je imel isti ali sličen načrt tudi poznejši redaktor ref. nač., g. dr. W e r k. Zamislil sem si ureditev tako, da bi obdržali ta red sodnih stopenj, dokler še nimamo v vseh panogah prava enotne formalne in materialne zakonodaje, ki sem jo smel pričakovati v najsmelejših sanjah šele po preteku najmanj enega desetletja ali v še bolj oddaljeni bodočnosti, vsekako pa v nedoglednem času. Seveda sem domneval, da bo zakonodavno delovanje drugačno, kakor se pri nas v resnici vrši. Predočil sem si temeljno različnost dosedanjih partikularnih prav in pravnih nazorov heterogenskih narodnih sestavin naše države, stoječih na zelo različnih stopnjah civilizacije, in sem se moral zavedati, da nobena veljavnih velikih kodifikacij poedinih pokrajin ne bode sprejemljiva tako, da bi jo bilo moči kar tako proširiti na ostale pokrajine, da bo marveč treba samostojno sestaviti kolikor toliko nove zakone, ki ustrezajo po možnosti vsem prilikam in zahtevam posameznih plemen in pravnih ozemelj.⁸⁵⁾ Jasno je bilo torej, da nas čaka ogromno zakonodavno delo ob redkem številu poklicanih sotrudnikov, ki morajo povrh izvrševati razne druge, za gradbo države še nujnejše posle. Ni bilo pričakovati, da dojdemo do obče enotne zakonodaje v doglednem času. Dokler pa

⁸⁵⁾ V svojem članku v Njivi 1921, 105 ss. sem, kažoč predvsem na Nemčijo, dokazoval, da izenačenje zakonodaje, čeprav je brezdvomno potrebno, nikakor ni tako nujno, da bi bilo treba se pre nagliti in žrtvovati kakovost zakonov dozdevni nujnosti. Tam sem sploh podrobneje razloževal, kako si mislim delovanje naših zakonodavcev, da bi bilo uspešno. Z obžalovanjem opazujem, da gre vlada če dalje bolj s prave poti. To dokazuje najbolj postopek z našim načrtom (prim. op. 76), ki je o njem zakonodavni odbor skupščine med tem časom — kakor slišim — celo že sklepal. Naravnost običajno je že, da se predlagajo skupščini nezadostno preiščeni zakonski osnutki, in da jih zakonodavni odbor, če jih ne sprejme neizpremenjenih, ne samo ne popravlja, temveč, če mogoče, še slabša. Posledica temu je, da se pojavljata kmalu po izidu zakona teoretična kritika in praksa z zahtevo po popravkih, po obnovljenju ali celo razveljavi. Kakšna nevarnost za ugled, ki ga naj uživa pravo pri ljudstvu, in kakšno neekonomično zapravljanje duševnih in materialnih narodnih sil in dobrin!

take ni, je bilo zopet očitno, da ustanovitev skupne vrhovne instance, ki čuva enotnost judikature, nit' potrebna ni, če že ni bila sploh nemogoča. Decentralizacija sodstva je ob takem položaju postulat smotrene sodne organizacije. Čim pa imej vsako partikularnopravno ozemlje svoje najvišje sodno oblastvo, že iz fiskalnih razlogov ni bilo več misliti na ustanovitev toliko najvišjih sodišč kot tretjih stopenj, kolikor štejemo takih pravnih ozemelj. Še manj smisla bi bilo imelo eno samo vrhovno sodišče, ki bi bilo le krajevna centrala, a bi moralo biti razdeljeno dejansko na več oddelkov, pravzaprav več sodišč, vsakega s posebnim sodniškim osebjem in odločajočega po svojem pravu. To razmatranje pa dovaja že ob sebi do izločitve ene stopnje. Ker pa je po eni strani treba enega edinega oblastva, ki skrbi za enotnost judikature, in ker se po drugi strani nikakor ni smelo odjenjati od zahteve načeloma ustne prizivne razprave, je bil edini izhod ta, da se ustanovijo v poedinih pokrajinah (lahko na mestih, kjer so sedaj višja deželna sodišča, odnosno apelacijska sodišča i. t. d.) sodišča druge stopnje, ki imajo načeloma vse kompetence sedanjih naših višjih deželnih sodišč, hkratu pa za dotično pokrajino kompetenco vrhovnega sodišča, iz katere pa bi bilo izločeno odločanje o tretjestopnih pravnih lekkih v civilnih stvareh, zlasti o revizijah in revizijskih rekurzijah. Podobno kakor v kazenskem postopku bi bila pravna pot tudi v civilnih stvareh zaključena z drugostopno odločbo. Skratka: v mislih sem imel drugostopno sodišče z bistveno istimi funkcijami, kakršne je imelo višje deželno sodišče v Ljubljani po naredbi od 14. novembra 1918, U. l. 111.

Moje teoretično prepričanje, da tretja stopnja ob dobro poslujočem drugostopnem sodstvu ni absolutno potrebna niti stvarno, niti s stališča strank, so podpirala praktična izkustva. Ljubljansko višje deželno sodišče je poslovalo od prevrata do ustanovitve oddelka B Stola sedmorice v Zagrebu v opisani ureditvi kot druga in hkratu poslednja stopnja z največjim uspehom, kakor je obče priznано. Prav tako so v Bosni in Hercegovini z dvema stopnjama zadovoljni. Tudi veliki sud v Podgorici vrši istočasno drugo- in tretjestopno sodstvo. Med tujimi državami se zadovoljuje n. pr. Švica v rednem civilnem

postopku z dvema instancama.⁸⁶⁾ V malih državah ali v državah, sestavljenih iz več pokrajin z različno zakonodajo, bi bila taka ureditev — o tem niti danes ne dvomim — povsem unestna in smotrena.^{86a)}

⁸⁶⁾ V Švici izvršujejo prvostopno sodstvo okrajna, uradna sodišča, Tribunaux de district, predsedniki okrajnih (uradnih) sodišč in mirovni sodniki; sodišča druge stopnje so višja, kantonska ali apelacijska sodišča. Kantonalna (pokrajinska) sodna organizacija je z dvema stopnjama izčrpana. Zavezno sodišče (Bundesgericht) fungira kot prizivna stopnja nad kantonskimi sodišči samo v stvareh, ki so podvržene občemu švicarskemu pravu, sedaj torej zlasti tudi novemu civilnemu zakoniku, toda samo pri zneskih najmanj 2000 fr. Poedinim kantonom pa je na prosto dano, da izključujejo to instanco. (Tako ima na prim. Neuchatel pravzaprav samo eno stopnjo: do 1000 fr. Juge unique, preko tega zneska kantonsko sodišče kot prva in poslednja stopnja [Loi sur l'org. jud. du 22. mars 1910]). Drugi kantoni imajo določbe, po katerih se preskakuje ena stopnja v stvareh, ki odloča o njih zavezno sodišče kot poslednja stopnja. Tako poslujeta tudi v takih stvareh navadno le dve instanci: ena kantonalna stopnja in zavezno sodišče. Heusler (Zivilprozeß in der Schweiz 23, 25) ugotavlja, da je v Švici nazor sploh ukoreninjen, da so tri stopnje mnogo odveč. Istega nazora med dr. tudi Adickes v BlfvergIRW 1908, 279.

^{86a)} Tako na prim. v sedanji Avstriji, ki ima samo še tri višja dež. sodišča s 45 sodniki in enotno zakonodavstvo. Tam se višja dež. sodišča lahko izločijo in njih kompetenca, seveda primerno zožena, prenese na vrhovno sodišče. Sicer pa poslujeta tam že sedaj v praktično prav važnih in številnih stvareh dejansko itak samo dve stopnji, in to ne samo v kazenskih, temveč tudi v civilnih stvareh. Na prim. že po § 502, odst. 2 c. pr. r. v vseh malotnih stvareh, po čl. VI. št. 30 I. razbr. nov. odn. (glede zneska) po čl. IV. št. 17 IV. razbr. nov. od 17. julija 1922, BGBl. 532 v stvareh do 5,000.000 K, ako je druga stopnja prvostopno sodbo potrdila (te omejitve trojestopnega sodstva smo mi v Sloveniji in Dalmaciji prevzeli); dalje pa po slednji noveli v odpovednih sporih iz najemnih odnošajev, ki je nanje uporabljati predpise o zaščiti najemnikov, ako gre za potrdilno sodbo druge stopnje, ki se ne izpodbija radi nepravilne pravne presoje in ki v njej ni izrečena dopustnost revizije. (Glede stvari, ki gredo v področje stanovanjskih oblastev in najemninskih razsodišč, imamo tudi mi samo dve stopnji, čl. 6 zakona o stanovanjih od 30. decembra 1921, Sl. N. 41 [pril. VII/1922]). Nadalje so že po čl. VI, št. 34 v Sloveniji in Dalmaciji veljavne I. razbr. nov. nedopustni revizijski rekurzi zoper vse potrdilne sklepe druge stopnje, zoper drugostopne odločbe o stroških i. sl. in zoper drugostopne odločbe v sporih radi motenja posesti. Zelo važne spore iz izvestnih dobavitvenih in službenih pogodb odločajo t. zv. »Einigungsämter« pravomočno celo v eni sami stopnji (zakona od 4. aprila 1919, StGBI. 220 odn. od 18. decembra 1919, StGBI. 16 ex 1920) itd.

Takšno je bilo moje umovanje leta 1921, preden smo se sestali k posvetovanjem širše komisije. Že nazori pretežne večine te komisije pa so vzeli tem načrtom bistveno podlago. Vlada je glede našega zakonodavstva in časa, kdaj smemo računati, da bode izenačenje naših prav izvršeno, tak optimizem, da bi bil predlog za provizorično organizacijo nezmiseln. Spričo splošnega mnenja, da bode unifikacija dovršena v par letih, sem bil razorožen, čeprav se nisem mogel temu mnenju nikdar niti z daleka pridružiti. Izhodišče sklepov je bila domneva, da bomo ob uzakonitvi našega načrta imeli enotno formalno in materialno pravo,⁸⁷⁾ dočim sem jaz računal kvečjemu z enotnim kazenskim in civilnim postopkom. Enotnost judikature, ki ji je podstava enotno pravo, je moči varovati samo vrhovni instanci, ki je v roki enega samega osrednjega oblastva, skupnega vsem pokrajinam države. Absurdno bi bilo misliti, da bi tako vrhovno sodišče obvladovalo vse posle, ki sem jih namenil velikim sod ščem prej opisane kova.

⁸⁷⁾ Tem bolj deplacirana, čeprav morda raz politično stališče razumljiva je vnema, ki se trudlj ž njo vlada, da bi preskrbela našemu načrtu absolucijo v skupščini. Ako se v resnici že sedaj uzakoni, ostane najbrže še dolgo časa na papirju. Ali si pa vlada morda upa le toliko novih sodišč, zlasti okrajnih in okrožnih, ustanoviti, namestiti, opremiti in zasesti tekem tistega enega leta, v katerem je obljubil minister pravde (vsaj glasom dnevniških poročil), da izda vse za izvedbo org. zakona potrebne odredbe? Kcnčno pa menda niti to ni brez pomena, da je bil načrt od kraja zamišljen in urejen tako, da predpostavlja izenačenje vsega našega prava in istočasno vpeljavo vsaj glavnih postopnikov, ki se brez nje premnoge določbe nove organizacije niti uporabljati ne dajo. Ali misli vlada tudi to nalogo izvršiti v enem letu? Če ne, kako bi naj poslovalo n. pr. le vrhovno sodišče? Že iz teh par točk se vidi vsa nepremišljenost tega ukrepa. Zaman je predsednik banskega stola S o v a, izkušen praktik in poznavalec naše procedure, dvignil že l. 1921 svoj svarilni glas; ostal je tudi v tem pogledu glas klicarja v puščavi. Pokazoval je že takrat, na podstavi II. nač. (Mjesečnik, 30), na nemožnost, da bi organizacijski zakon bil uzakonjen pred ugotovitvijo spornega, nespornega, kazenskega, zemljiškoknjižnega, konkurznega postopka. Prav tako je že istega leta pridigoval gluhim ušesom takratni predsednik višjega dež. sodišča ljubljanskega K a v č n i k, odličen, v teoriji in praksi avstrijskega postopka enako globoko verziran pravnik, zastopajoč podobne misli v beograjskem Arhivu, knjiga 19, 288 ss. In brez uspeha je bil tudi ob enajsti uri na seji zakonodavnega odbora izrečen apel poslanca dr.

Zgoraj omenjena ideja je bila torej že takrat obsojena na smrt. Ustava jo je samo še dokončno pokopala. Takisto je ustava zanikalno rešila vprašanje, ali bi se dalo dvostopno sodstvo uresničiti morda v drugi obliki: z izločitvijo velikih sodišč. Po ustanovitvi obvezno predvidenega centralnega vrhovnega sodišča tako ni bilo več moči zastopati te oblike, ker bi se eno samo vrhovno sodišče pod težo čeprav reduciranega drugostopnega sodstva zadušilo. Dokler bodo torej vsa naša prizadevanja usmerjena za omenjenim ciljem enotne zakonodaje — ein Ziel, des Schweißes der Besten wert — in dokler se nadejamo, da dosežemo ta cilj v doglednem času, moramo smatrat, da je vprašanje samo dvostopnega sodstva z dnevnega reda odstavljeno. Navzlic temu menda zgornje navedbe niso odveč, ker osvetljujejo temeljno mišljenje in glavne namene ne samo širše komisije, temveč pretežne večine pri zakonodavnem delu udeleženih sotrudnikov, ki vendar niso brez

H o h n j e c a (glej poročilo »Slovenca« od dne 6. nov. 1923), naj se sklepanje o zakonu o ustroju sodišč odloži in vzame v razgovor le sodniški zakon češ, načrt onega zakona še ni popoln in povsem dovršen. Morda se prigovarja, da je sodniški zakon mujna zahteva sodnikov in da predpostavlja ta zakon uzakonitev našega načrta. Toda ta prigovor ne drži. Organična zveza med obema zakonoma še nikakor ne zahteva istočasne uzakonitve. Naš načrt bi bili lahko predložili zakonodavnemu odboru v orijentacijo. Na podstavi tako pridobljenih informacij, ki ostanejo glede bistvenih točk gotovo zanesljive, bi bil zakonodavni odbor mogel sklepati o sodniškem zakonu. Če bi se zgodilo, da se na našem načrtu končno v resnici nekaj izpremeni, kar utegne vplivati na sodniški zakon — mislim, da tega niti pričakovati ni —, tedaj bi se dotične določbe sodniškega zakona še zmerom lažje izpremenile, kakor pa določbe uzakonjenega našega načrta, ki bi jih bilo treba naknadno prilagoditi vsem ostalim, ž njim v tesni zvezi stoječim zakonom, zlasti postopnikom! Pa če bi imela takojšnja uzakonitev našega načrta še kaj praktičnega pomena! V resnici nima po mojem mnenju prav nobenega smisla, ker določa § 105, da se šele s posebnim zakonom odredi, kdaj naj stopi zakon, po razglasitvi, v obvezno moč. Ta zakon pa se naj po intencijah Z. Sv. izda šele takrat, ko bodo vsi postopki izgotovljeni in gdnji za uzakonitev. Ta namen je imela komisija pri vseh določbah pred očmi, in čitatelj se je že gotovo prepričal po dosedanjih mojih izvajanjih in se bo prepričal zlasti še v poglavju o vrhovnem sodišču, da je mnogo določb, ki kažejo ta namen prozorno, ki celo nimajo smisla in ki jih ni moči uresničiti ali dokončno redigirati, dokler niso gotovi drugi, zlasti procesualni zakoni.

vsakega pomena, najsi se merodajni krogi na mišljenje svojih svetovalcev očitvidno ne ozirajo.

Velika sodišča se ustanovijo v mestih, ki jih odredi poseben zakon o teritorialni organizaciji sodišč; nazivljajo se po mestih njihovega sedeža (§ 32).⁸⁸⁾ Ona vrše po § 33 drugostopno sodstvo v državljanskih in kazenskih stvareh, ki jim dohajajo po določbah odnosnih zakonov o postopku in drugih zakonov vsled pravnih sredstev, vloženi zoper odločbe okrožnih sodišč.⁸⁹⁾ § 33 kazi ista lepotna hiba kakor § 29 (prim. Sl. Pr. 1923 str. 267, odn. 89, 90). Ker vrši veliko sodišče ne samo drugostopnega sodstva, temveč izjemoma tudi prvostopno, tako n. pr. po čl. 42, št. 1 I. nač. sod. zak. odn. po čl. 36, št. 1 II. nač. sod. zak.⁹⁰⁾ disciplinsko sodstvo zoper sodnike okrajnih in okrož-

⁸⁸⁾ Načrt pušča seveda vprašanje nerešeno, kje bodo velika sodišča ustanovljena; niti njih število ni bilo predmet pretresa. Vse to spada v poseben zakon. V Avstriji imajo sedaj za 6 milijonov duš 3 višja deželna sodišča; na vsako gresta torej povprečno 2 milijona duš. V Nemčiji s 66 milijoni je bilo leta 1915 29 višjih deželnih sodišč; potemtakem gre na vsako 2,270.000 prebivalcev. Pri 13 milijonih duš bi moralj torej računati s 6 do 7 velikimi sodišči, ker bo naloga naših velikih sodišč bistveno ista kakor naloga zlasti avstrijskih višjih deželnih sodišč. Dejanski imamo sedaj, odštevši vrhovni sud v Sarajevu in veliki sud v Podgorici, ki sta sicer zborni sodišči II. stopnje, vendar hkratu poslednji instanci (glede podgoriškega velikega suda velja to sedaj samo še dejansko, ne de lege; prim. B a k i ć, Arhiv, 23. knjiga [1923], 174), 6 zbornih sodišč druge stopnje (višji zemaljski sud v Splitu, banski stol v Zagrebu, višje deželno sodišče v Ljubljani in apelacioni sudovi v Beogradu, Skoplju in Novem Sadu). V tem pogledu najbrže ne bo razloga, da se kaj izpremeni. Kar se tiče ljubljanskega sodišča, je že sedaj tako preobloženo, da delo komaj zmaguje. Njegov nadaljnji obstanek je torej izven debate.

⁸⁹⁾ Bolje pač »zbornih sudova prvog stepena«, ker trgovinska sodišča v pojmu »okrožnih sodišč« niso obsežena. Vsekako je ta določba velik napredek v primeri s čl. 103 I. nač., ki bi po njem sodili »apelacioni sudovi« v drugi stopnji tudi »po presudama i rešenjima donosenim u prvom stepenu od strane s r e s k i h sudova«. Ne samo da bi imela okrožna sodišča razmeroma premalo, velika sodišča pa preveč dela, da bi vsled tega slednja morala biti neprimerno močno zasedena, kar povzroča že samo na sebi večje stroške, bi u s t n e prizivne in vzklicne razprave v vseh stvareh okrajnih sodišč ne bile izvedljive ali vsaj združene s številnimi neprilikami in neznosnimi stroški za stranke priče itd.

⁹⁰⁾ Izza časa, ko sem začel objavljati pričujoči spis v Sl. Pr., je izšel v beograjskem Arhivu, knjiga 24 (1923), 147 ss. nov »Projekt zakona o

nih sodišč, bi bilo na videz izčrpnemu navajanju poslov dodati pristavek, podoben onemu, ki je v § 42 uvrščen glede vrhov. sodišča: »*U koliko je veliki sud pozvan da i u drugim pravnim predmetima vrši sudbenost predvidjeno je u odnosnim zakonima.*«

Osobje velikega sodišča je vobče isto kakor pri okrožnem sodišču: en predsednik, en podpredsednik, potrebno število sodnikov, sodniških pomočnikov, potrebno pisarniško in služiteljsko osobje (§ 34, odst. 1). Razlika je samo ta, da je ustanovitev podpredsedniškega mesta pri velikem sodišču (v naspotju tudi s § 30 ref. nač.) označena kot obvezna. Redakcijska komisija se je tu držala besedila § 41, odst. 1 o. z., ne pa § 1, št. 2 Najvišj. sklepa od 14. septembra 1852 (min. nar. od 19. januarja 1853, drž. zak. 10, pril. D), ki ga izdaje avstr. org. zakonov navajajo v razlago § 41, odst. 1, z dostavkom, da se podpredsedniško mesto sistemizira samo po potrebi.⁹¹⁾ Zdi se, da ima ta določba § 41 značaj prisilnega predpisa, ki je dispozitivni določbi § 1, št. 2 cit. nar. derogiral. Kajti če uvajajo izdaje ponatis cit. min. nar. s pripombo, da je naredba ostala v veljavi glede na § 48 o. z.,⁹²⁾ je to resnično samo pogojno. Saj ima § 48 utesnujočo klavzulo, po kateri ostanejo predpisi te naredbe v veljavi samo, »kolikor ni v tem (to je v organizacijskem) zakonu ... u k a z a n o n i č d r u g e g a«. Pa bodi stvar de lege lata že taka ali taka: po načrtu je sistemizacija podpredsedniškega mesta obvezna. Iz tega menda tudi sledi, da je podpredsednika postaviti z ukazom, čeprav v sod. zak. (prim. čl 59 I. odn. čl. 52 II. nač.) za to mesto vsaj doslej še niso predvideni posebni prejemki. Sistemiziranje sodniških mest pri kon-

sudijama«, ki se razločuje v marsičem bistveno od osnutka, objavljenega v Arhivu, 20. knjiga (1921), 60 ss., ki sem se nanj doslej skliceval pod kratico »sod. zak.«. Odslej citiram slednji načrt s kratico »**I. nač. sod. zak.**«, novejši načrt pa s kratico »**II. nač. sod. zak.**«. Pripominjam, da iz objave ni razvidno, kdo je avtor drugega načrta. Vendar skoraj ni dvomiti, da gre za oficialno publikacijo pravosodnega ministrstva.

⁹¹⁾ Prim. Schauer - Dubowy, Gerichtsorganisationsgesetze u. Geschäftsordnung der Gerichte⁴ I. 118, op. 1 in [Klein-Schauer-Friedlaender] Gesetze u. Verordnungen über die Zivilgerichtsverfassung² (Manzova žepna izdaja VI/1), 134, op. 1.

⁹²⁾ Schauer - Dubowy, nav. delo I, 256 in cit. žepna izdaja, 291.

kretnih velikih sodiščih ni, kakor pri okrožnih sodiščih, prepuščeno pravosodni upravi (pr. § 17 odst. 1 in 2, Sl. Pr. 1923, str. 52 odn. str. 35), temveč zakonodaji. Pravosodni minister določa le vrsto in število ostalega osebja (torej tudi sodniških pomočnikov, arg. ex §§ 65—67) po predlogu občega senata velikega sodišča (§ 34, odst. 2).

Kakor predsedniku okrožnega sodišča (§ 17, odst. 3), tako gre tudi predsedniku velikega sodišča pravica, da imenuje pisarje (»prepisače«)⁹³⁾ in služitelje⁹⁴⁾ svojega sodišča (§ 34, odst. 3). S to določbo se vlada že svojčas ni hotela sprijazniti češ, ta pravica mora pristojati izključno odgovornemu mini-

⁹³⁾ O pojmu te vrste uradnikov glej Sl. Pr. 1923, str. 21 odn. str. 21. »Prepisači« bodo menda istovetni s tistimi »pisarji, ki se sprejemajo proti dnini«, ki jih navaja naredba pravos. min. od 20. jul. 1902, nar. 33 pod I., 2, ki se pa sedaj nazivljajo »pisarniški pomočniki« in ki jih je smel postaviti de lege tudi pri nas predstojnik urada, sklepajoč ž njimi službeno pogodbo (§ 23, odst. 2 o. z. in § 72 naredbe celok. min. od 25. jan. 1914, drž. zak. 21). Oni se razločujejo od t. zv. »pisarniških pomočnikov proti stalni plači« cit. § o. z., ki se nazivljajo sedaj »pisarniški oficijanti«, in ki so jih sprejemala v službo doslej viš. dež. sodišče ne samo za svoje urade, temveč tudi za vsa podrejena sodišča (§ 23, odst. 2 o. z., čl. IV., št. 2 cit. nar. iz leta 1902 in nar. pravos. min. od 1. junija 1907, naredb. 17, v zvezi s točko VII. nar. pravos. min. od 7. februarja 1914, naredb. 15). Glede postavljanja teh in ostalih pisarniških uradnikov, zlasti zemljiškooknitžnih, izvršilnih, računskih, depozitouradnih, jetnišničnih itd. uradnikov nima naš načrt sam naravno nobene določbe razen § 79, odst. 2, ki obeta o tem kakor tudi o vseh odnošajih tičočih se teh uradnikov, posebne zakone in uredbe. Delo, ki ga imata v tem pogledu še opraviti ministrstvo in skupščina, je ne samo zelo obsežno, temveč sila kočljivo in važno (prim. Sl. Pr. 1923, str. 8 in 10, odn. str. 8 in 10).

⁹⁴⁾ Z ozirom na nadaljnja izvajanja v tekstu smemo tu misliti samo na »pomozne služitelje« v smislu naše naredbe celok. min. od 15. okt. 1902, drž. zak. 200, ki jih je smel postaviti po § 1 te naredbe tudi pri nas predstojnik urada, sklepajoč ž njimi službeno pogodbo. V istem smislu moramo sedaj glede na zakonjeno služb. pragmatiko razumevati tudi §§ 8, odst. 4, 17, odst. 2 in 46, odst. 2. Načrt govori sicer na teh mestih in tudi v § 81 o »služiteljih« brez razločka. Vendar vse to ni več vzdržljivo s pogledom na lex lata. Ako torej minister ne nastopi pota, ki ga priporočam v tekstu, se mora beseda »služitelji« v §§ 8, 17 in 46 nadomestiti z besedama »pomočni služitelji«. Niti prvi predsednik vrhovnega sodišča bi torej suo iure ne smel postaviti vseh služiteljev, ampak samo pomožne služitelje. Sapienti sat!

stru; njegova stvar da je, če hoče ali splošno vse, ali pa poedine konkretne predsednike pooblastiti, da izvršujejo to pravico v njegovem imenu. In tako se je med tem časom tudi zgodilo, kar je bilo pričakovati in kar sem prorokoval (Sl. Pr. 1923 str. 21, odn. str. 21). Do nesmiselnosti pretirane težnje za čim najpopolnejšo centralizacijo se izražajo sedaj že v zakonu o civ. uradnikih in ostalih drž. uslužbencih od 31. 7. 1923, Sl. N. 199 (služb. pragm.). Po čl. 15, odst. 1, odločajo o sprejemu v z a s n o državno službo pristojni m i n i s t r i, ki smejo to pravico prenesti na svoje podrejene organe. Enako gre resortnemu m i n i s t r u pravica, da potrdi te vrste začasne uslužbence kot s t a l n e (čl. 26, odst. 1 zak. sl. prag.)⁹⁵⁾ S temi določbami je sedaj ne samo § 34, odst. 3, temveč so tudi §§ 8, odst. 4, 17, odst. 2 in 46, odst. 2 v delnem protislovju, ker bi svoječasna uporaba pravila *lex posterior derogat priori* v tem primeru pač ne bila umestna. Ostane kvečjemu pri postavljanju pisarniških pomočnikov in pomožnih služiteljev po predstojniku odnosno predsedniku dotičnega sodišča in tudi pri tem glede prvostopnih sodišč samo formalno, ker ima samo veliko sodišče pregled nad razpoložljivimi krediti, tako da postavljanja brez odobrenja tega sodišča ni moči izvršiti. V tem pogledu bi službena pragmatika menda ne bila ovira, ker velja po čl. 1, odst. 1 samo za osebe, ki so bile po odredbah s l u ž b. p r a g m a t i k e sprejete v civilno drž. službo, torej arg. a contrario ne za tiste osebe, ki se sprejemajo potom službene p o g o d b e. Vse druge pisarniške uradnike in služitelje pa postavlja minister. Srbijanci in ž njimi zakonodavci se pač še vedno premalo zavedajo, da naša država ni mala Srbija in da gromadijo s tem v sobah ministrstva in v delavnici ministra samega ogromne kupe spisov, ki

⁹⁵⁾ Odslej citiram določbe službene pragmatike seveda samo po z a k o n u, ki je dobil med tem (1. septembra 1923) obvezno moč (čl. 252, odst. 1). Da se citati na prvi pogled razločujejo od dosedanjih, nanašajočih se na n a č r t (glej op. 2, odst. 3), uporabljam za zakon kratico »zak. sl. prag.«. Glede dosedanjih citatov načrta je pripomniti, da je nadomestiti navedek str. 20 v tekstu, vrsta 6 in 7 od z dolaj, z navedkom: »čl. 26, odst. 1 v zvezi s čl. 6, odst. 1 zak. sl. prag.« in navedek str. 21 v tekstu, vrsta 15, 16 od zgoraj, z navedkom: »čl. 15, odst. 1, in 26, odst. 1 zak. sl. prag.« Stvarno pa se nič ni izpremenilo.

bi jih reševali podrejeni organi sodne uprave, zlasti velika sodišča in njih predsedniki, mnogo hitreje in bolje, razbremenjujoč s tem osrednje uradništvo, ki bi se tedaj lahko posvetilo drugim, važnejšim poslom z večjo energijo in večjim uspehom, kakor je to mogoče sedaj. Izhod, ki ga pusti čl. 15, odst. 1 zak. sl. prag. ministru odprt, da bi namreč izdal naredbo, ki prenese ž njo pravico začasnega sprejema celo generaliter na predsednika vrhovnega sodišča odnosno na velika sodišča in njih predsednike, nima velikega praktičnega pomena; podobnega prenosa glede potrdila o stalnosti zak. sl. prag. ne pozna (prim. čl. 26). Prenesti pa sme minister pravico postavljanja na položaje (čl. 52). Ako bi se prenosne pravice posluževal, bi to za silo ustrezalo. Vendar je s tem, da je vse to prepuščeno preudarku vsakočasnega ministra, unešena v celo postopanje neoportuna nesigurnost in labilnost. Bolje bi bilo, ako bi minister predložil skupščini načrt zakona, ki ustanavlja za pisarniške uradnike in služitelje sodišč po vzorcu avstrijskih predpisov, primerno izenostavljenih, posebne določbe in ki hkratu razveljavlja predpise zak. sl. prag., kolikor se ne ujemajo s tem zakonom. Saj naš načrt v § 79, odst. 2 tak zakon naravnost predvideva. Za služitelje bi ga bilo treba sedaj predvideti v § 81. Po sedanjih izkušnjah pa, žal, ni mnogo upanja, da bi se pravosodni minister odločil za ta smotreni korak.

Ostale pravice in dolžnosti predsednika velikega sodišča se mutatis mutandis ujemajo s pravicami in dolžnostmi predsednika okrož. sodišča (prim. izvajanja Sl. Pr. 1923, str. 58, 59, odn. str. 35—37). On vodi sodišče in nadzoruje sodno osebje, njegovo delovanje in vedenje (pr. str. 58, 59, odn. 35 ss.) (§ 36). Seveda odreja tudi on delo nesodniškemu osebju (§ 39 v zvezi s § 24).⁹⁶⁾ Kadar je zadržan, ga namestuje v predsedništvenih

⁹⁶⁾ Ob sebi umevno je, da obsega predsednikovo področje še mnogo drugih, tu in v načrtu ne navedenih poslov. Naš načrt sam mu nalaga med dr. dolžnost, da stavi predloge v smislu § 13, odst. 1 in § 71, da odobri letno razdelbo poslov po § 21, da izda odredbe po §§ 19, odst. 2, 95, odst. 1, 98, da odloča po § 84, odst. 2, da vodi nadzor po §§ 94, odst. 1 in 95 odst. 1. Po § 70, odst. 1 mu gre vrhovni nadzor nad vršenjem sodniške pripravljalne službe, po § 71 odreja pristavom mesto službovanja; (da bi jih on ali veliko sodišče tudi smelo imenovati, se ni dalo doseči). Po mojem predlogu bi predsedniku šla med dr. tudi pridelitev sodnikov okrajnemu sodi-

poslih podpredsednik, eventualno po činu najstarejši sodnik (§ 36).^{96a)} Tudi predsednik velikega sodišča odreja koncem vsakega leta s pismeno naredbo, v katerih stvareh bodo poedini oddelki⁹⁷⁾ poslovali v bodočem letu. Dalje določa z isto na-

šču v primerih § 11, odst. 2 (glej Sl. Pr. 1923 str. 25, 25, odn. str. 24, 25) in pridelitev sodnikov okrožnemu sodišču po § 23 odst. 1 (gl. Sl. Pr. 1923, str. 117, odn. str. 49). Da gre predsedniku vodilna vloga pri raznih izpiti in komisijah, je prav tako jasno, kakor da mu nalaga zak. sl. prag. in mu bode nalagal zlasti poslovnik mnogobrojne posle. Ako se torej uvrsti v § 19 pristavek ki sem ga formuliral v op. 24, bi moral isti pristavek dodati tudi na koncu prvega stavka § 36.

^{96a)} Prim. zdolaj tekst pred op. 100; pravilno: najstarejši senatni predsednik.

⁹⁷⁾ Glede pojma »oddelka« cf. izvajanja v op. 26 in 27. Tudi v § 37 bi naj se nadomestila beseda »odeljenje« z besedo »veče«. Iz razloga, navedenega v op. 25, bi priporočal tudi glede velikih sodišč, da se izrečno navedejo najvažnejši senati, ki jih je obraziti o b v e z n o, pred vsem torej civilni in kazenski senati (prim. § 41, odst. 2 o. z.) in disciplinski senat (glej zdolaj). Ako se sprejme moj dotični predlog, bi moral biti vsekako vnaprej sestavljen tudi senat, ki odloča v smislu čl. 112, odst. 1, stavek 3, ustave (glej zdolaj med izvajanja o občem senatu). Preostajajo še številni drugi stalni senati in komisije, kakor n. pr. komisije za sodniški, advokatski (§ 13, odst. 1 načrta zak. o advokatima iz leta 1921), notarski, pisarniški, zemljiškoknjižni itd. izpit. Morda bi bilo priporočljivo, da se sestavljajo po vzorcu avstr. vrh. sodišča po potrebi tudi pri velikih sodiščih posebni stalni strokovni senati v postopku o neveljavnosti braka, v zavarovalnih, pomorskih, kolonatskih, v tovarnih in železniško-tarifnih, v gledaliških in mladinskosodnih kazenskih stvareh, v sporih o imaterialnih dobrinah itd., sploh v stvareh, ki gre pri njih za uporabo obsežnejših in zamotanejših specialnih zakonov, dokler se niso uživali. Prvi korak je v tem pogledu storil že razpis just. min. od 30. nov. 1908, naredb. str. 352, glede pravnih stvari, ki se tičejo odškoditvenih zahtev iz avtomobilskega obrata. Ravno glede teh in podobnih senatov in komisij je razloček med oddelkom in senatom evidenten, ker ne tvorijo posebnih oddelkov (prim. § 27, odst. 3 posl.). Glede eventualnega personalnega senata prim. nadaljnji tekst, nanašajoč se na obči senat in op. 114. Brez periodičnega ocenjanja sodnikov ne prebijemo. (Glede drugih sodnih uradnikov bodo pač veljale nejasne določbe 6. poglavja zak. sl. prag.). Vsaj za ta posel bi bili potrebni tudi personalni senati (ne oddelki kakor pravi § 53). Tkzv. disciplinskih komisij (za delikte nesodniškega sod. osebja) seveda ne bo več, ker so prešle te disciplinske stvari večjidel (prim. čl. 162 zak. sl. prag.) v področje upravnih sodišč (čl. 167 zak. sl. prag.). Disciplinski senat pa bi bilo treba omeniti že zaradi tega, ker mu predvidevajo načrti sod.

redbo, kateremu oddelku bode predsedoval on in kateremu podpredsednik (§ 37, stavek 1). Glede drugih predsedstev pa je vezan na starostno prednost tako, da sme sicer poedinim oddelkom določiti njihove predsednike, a jih mora izbrati izmed sodnikov, najstarejših po činu (§ 37, stavek 2). Ta solucija je nepovoljna, vrh tega pa izraz naziranja, ki je za naše zakonodavstvo vobče značilno. Zato se je treba baviti ž njo nekoliko podrobneje.

zak. posebno sestavo in ker je izrečno omenjen tudi v materiji o vrhovnem sodišču (§ 54). Zanimivo je, da predpisuje I. nač. sod. zak. v čl. 43, odst. 1, da se obrazujejo disciplinski senati velikega in vrhovnega sodišča, sestavljeni iz 5 članov, ki predseduje od njih seveda neizogibni najstarejši, s k o c k a n j e m, dočim je način sestavljanja po II. nač. sod. zak. povsem drugačen. Po njem se namreč člani disciplinskega senata imenujejo z u k a z o m (!) na predlog ministra pravde (!) za leto dni (!), senati pa imajo pri velikem sodišču po 3 člane, pri vrhovnem pa 5 članov (čl. 36). Isti načrt, ki odreja demokratsko b i r a n j e sodnikov, ko gre za i m e n o v a n j e na sistemizirana mesta, angažira za podelitev gole funkcije celó krono, podeljujoč edini vpliv pri tem, za sodniško neodvisnost sila važnem poslu vrhovnemu šefu uprave! Qua ratione iuris? Vsekako naš načrt, ustrezajoč stališču, ki ga zavzema glede disciplinskega senata pri vrhovnem sodišču, noče poseči v vprašanje, ki nima neposredno opraviti z organizacijo sodišč kot tako. Zato bi predlagal, da se uvrsti konformno § 54 med §§ 40 in 41 nov § 40 a tele vsebine: »Uredjenje disciplinskog odeljenja (pravilno veća) velikog suda propisuje Zakon o sudijama«. Sodniški zakon pa naj bi se odločil za določna načela in jih tudi dosledno izvajal. II. načrt sodniškega zakona koleba med nasprotujočimi si načeli. Z ene strani je starokopiten, birokratsko-absolutističen (na prim. leži imenovanje prvostopnih sodnikov popolnoma v rokah ministra pravde [čl. 11 odst. 1.], prav tako imenovanje članov disciplinskih senatov [čl. 36]), z druge strani hoče biti moderen, demokratičen in priznava sodnikom neko avtonomijo (na prim. glede biranja sodnikov II. in III. stopnje in predsednikov sodišč [čl. 11, odst. 2 in čl. 12]). Zato ne morem soglašati s splošno cenzuro, ki jo podeljuje Pasini (Mjesečnik 1923, 401) temu načrtu češ, »prikazuje se mnogo bolji i dotjeraniji od prvog projekta«. Dočim je I. nač. zgrajen kolikor toliko na določnih načelih, ki jih vobče tudi izvaja, nosi II. nač. signaturo breznačelnosti. Sicer pa preklicujejo piščeva poedina kritična izvajanja sama njegovo splošno sodbo. Le-ta so malodane brezizjemno izvrsno utemeljena in se jim pridružujem. Samo da potrjujejo iznova staro izkušnjo: Siovenica non leguntur. Inače bi bil pisec v nekaterih vprašanjih bolj podučen.

Glede nekaterih izmed omenjenih oddelkov (senatov) utegne nastati vprašanje, so li sodniki, opravljajoč njih posle, neodvisni? Člen 109,

Po načrtu se rešuje ta problem za vsako stopnjo drugače. Pri okrožnih sodiščih bi naj določal osebe, ki naj prevzamejo predsedstvo oddelkov (senatov), vsako leto predsednik okrožnega sodišča, ki ga pa pri tem ne ovira noben formalen ozir, zlasti ne ozir na činovno starost (§ 20, odst. 1; to rešitev sem izpodbijal in predlagal drugo rešitev; cf. zlasti Sl. Pr. 1923 str. 113—115 odn. str. 45—47). Predsedniki oddelkov (senatov) vrhovnega sodišča imajo sistemizirana mesta, na katera jih imenuje kralj z ukazom (§ 44), in to je visokemu dostojanstvu teh činovnikov tudi primerno. Izmed vseh teh solucij se mi zdi okoreli sistem avtomatičnega pozvanja činovno najstarejših gremialnih članov, kakor ga ustanavlja načrt za senatne predsednike velikih sodišč v § 37,⁹⁸⁾ najmanj srečna, in sicer iz nastopnih razlogov:

odst. 1, ustave zajamčuje sodišču (pravilno: sodniku!) nezavisnost samo »u izricanju pravde«. Ta izraz je mnogo preozek. Nezavisnost bi se morala raztezati ne samo vobče na vršenje sodstva (prim. op. 7), s čimer bi bili šele kriti n. pr. posli nespornega ali izvršilnega sodstva, temveč sploh na vse posle, ki jih obavlja sodnik kot tak, torej v vršenju sodniškega zvanja, na pr. tudi na personalne, izpitne stvari in na stvari pravosodne uprave, kolikor jih po zakonu rešavajo senati ali komisije. Posli slednje vrste v besedilu čl. 109 ustave gotovo niso zapopadene. Vendar bi morala glede njih zajamčena biti neodvisnost, t. j. prednost, da vežejo sodnike v vršenju teh poslov samo zakoni in veljavne uredbe, ne pa, kakor upravne uradnike (in kot take tudi sodne predsednike), zaukazi nadrejenih oblastev (prim. določbo § 7 odst. 2 avstr. osn. zak. o sodniški oblasti od 22. nov. 1918, StGBI 38, prevzeto v poboljšani obliki v čl. 87 odst. 2 avstr. zavezne ustave od 1. oktobra 1920, BGBl. 1; dosti krajša, a tudi manj jasna je določba § 98 češkoslovaške ustave od 29. februarja 1920 zb. z. a n. 121).

⁹⁸⁾ Ustrezajoči čl. 53 I. nač. je bil še zelo nejasen: »Kad ima više odeljenja apelacionog suda, onda u prvom odeljenju predsedava predsednik apel. suda, u drugom najstariji predsednik (!?) odeljenja i tako redom po rangi najstariji predsednici odeljenja.« Določba se očitno ne nanaša na določitev oseb, ki naj predsedujejo, temveč na razvrstitev posamičnih predsednikov med oddelke. O tem, kdo je poklican k predsedstvu, nima ta načrt nobene določbe. Isto velja glede II. nač. (prim. čl. 41). § 32 deln. nač. se glasi: »Predsednik odredjuje, pri kraju svake godine, pismenim naredbom, koje će odeljenje koje predmete suditi. Tako isto on pismenim naredbom odredjuje u kojem će odeljenju on, u kome predsednik (pravilno: potpredsednik), a kojima najstarije sudije po redu predsedavati.« Bistveno isto vsebino ima tudi § 33 ref. nač.

Toliko smemo priznati brez ovinkov, da daje relativno višja starost glede določnih poslov izvestno predestinacijo; in sicer tedaj, ako zahtevajo ti posli z g o l j večjo izkušnost, upravno prakso in dostojanstven nastop, kar vse se navadno pridobiva z daljšo službo.⁹⁹⁾ Zaradi tega ni menda prigovarjati določbam, ki zavisi po njih v zadnji vrsti od činovnega reda, kdo naj namestuje starešino ali predsednike s o d i š č v vršenju prezidialnih, torej sodno u p r a v n i h poslov, na pr. določbam § 11, odst. 1 (glede starešine), § 19, odst. 2 (glede predsedništva okrožnih sodišč), § 36 (glede predsedništva velikega sodišča) in § 45 (glede predsedništva vrhovnega sodišča). Pripomniti bi bilo kvečjemu, da imej prednost pri zbornih sodiščih ne najstarejši s o d n i k, kakor določata §§ 19, odst. 1 in 36, temveč povsod najstarejši p r e d s e d n i k o d d e l k a (senata), kakor to odreja pravilno § 45 glede vrhovnega sodišča. Pri predsedovanju razpravam pa — in to je glavna funkcija senatnega predsednika — gre predvsem za druge lastnosti, ki jih večina komisije po mojem mnenju le zato ni primerno upoštevala, ker se je gibalo njeno mišljenje še vse preveč v omislju starega pretežno pismenega procesa. Podcenjevala ali prezrla je nad resničnimi vrlinami starosti in nedolžno samoprevaro Ciceronovega Katona dejstvo, da zmanjšuje priletnost vendarle praviloma ne samo telesno čilost in gibčnost, temveč tudi duševno prožnost, in da večja izkušnost ni vselej sposobna, da nadomesti zaostajajočo znanstveno poučenost, zmanjšano zmožnost prilagojevati se novim vtisom in razmeram, zmanjšano sposobnost ročne apercepcije. Resda se staroletnost neredko odlikuje ne samo po večji izkušnosti, temveč tudi

⁹⁹⁾ Navadno! Kajti gotovo ima Bodenstein (Mirza-Schaffy) prav s svojo sentenco: Nicht immer am besten erfahren ist, wer am ältesten von Jahren ist. Formalna izkušnost se pridobiva mehanično, in redke so izjeme, ki z daljšo službo ne napredujejo niti v tej smeri. Glede vsebine pravnih pravil pa je uspeh dolgotrajne službe individualen. So ljudje, ki gre življenje mimo njih, ne da bi šli oni ž njim. Taki se v materiji sami le malokaj priučujejo. Nedostaje jim sposobnosti, da bi svoje vtise kategorizirali. Ko pride podoben primer, spomin ne reagira. Zato v drugem, poznejšem primeru ne znajo uporabljati spoznanja, pridobljenega v prvem primeru.

s hladno objektivnostjo, brezstrastno in bistro sodbo, včasih tudi posebno temeljitostjo, sploh z lastnostmi, ki dvigajo usposobljenost. Toda to gotovo ne velja vselej, zlasti ne tedaj, ako je sodnik že prestopil tisto starostno mejo — la montagne est passée —, ki se pričinja izza nje navadno račja pot: življenje ne več ob obrestih življenske sile, temveč od glavnice, kakor se izraža Schopenhauer. Ta Rubikon je prekoračen prav pogostoma že pred 65. letom, ko se mora sodnik — po mojem mnenju prav tako neupravičeno¹⁰⁰⁾ — po čl. 112, odst. 4, ustave

¹⁰⁰⁾ Absolutna določitev starostne meje je dvorezna. V mnogih primerih, čeprav so morda v manjšini, dela krivico telesno in duševno čilemu sodniku in hkratu seveda tudi škodo državnemu zakladu. In čemu izjema v prid predsednikom višjih sodišč? Ali tem staranje nič ne more, ker so predsedniki, ali pa teh starostni defekti ne ovirajo pri njihovem poklicu? Saj vendar predsedniki niso le upravni uradniki, temveč predvsem tudi sodniki navadno predsedniki senatov in celo vodje razprav! Jaz sem zoper vsako šablonizacijo. Sodnik, ki je telesno in duševno zdrav in čil in ki mu je delo glavna vsebina in radost življenja, naj služi tudi preko 65. leta. Saj se lahko upokoji, čim v enem ali drugem pogledu ne more več izvrševati svojih dolžnosti in noče sam prositi za upokožitev (tako čl. 112, odst. 4 ustave in čl. 22, 23, II. nač. sod. zak.). Sodnik ni stroj, ki se mu lahko statistično izračuna določna doba uporabnosti, temveč individuum. Temu primerno treba tudi njegove odnose individualizirati. Previdnejša od naše ustave je bila ustava nemške države od 11. avgusta 1919, ki določa v čl. 104, odst. 1: »Die Gesetzgebung kann Altersgrenzen festsetzen, bei deren Erreichung Richter in den Ruhestand treten«. Istotako določa § 99, odst. 1 češkoslovaške konstitucije (po Hoetzl-Joachimovi izdaji): »Ils (scil. les juges) peuvent aussi être mis à la retraite en vertu d'une sentence valable, quand ils ont atteint l'âge fixé par la loi«. Ne glede na samo fakultativno izdajo takega zakona so dejanske podlage tem ustavnim določbam v Nemčiji in v Češkoslovaški povsem drugačne kakor pri nas. Tako je bil na pr. povod in namen nemški določbi ta, da priskrbe mesta prevelikemu številu asesorjev, ki po vojni niso imeli upanja, da bi bili v doglednem času nameščeni. Slabi izgledi pa so odvrčali od justice ravno najboljše moči (prim. Werner v sept. številki Recht 1923, 149—151). Podobni nagibi so bili gotovo merodajni tudi v okrnjeni Avstriji za slično utesnitev po § 7, odst. 1. osn. zak. o sodn. oblasti od 22. nov. 1918, StGBI 38, pozneje pa po čl. 88, odst. 1 zavezne ustave od 1. okt. 1920, BGBl 1, in § 5 novele k o. z. od 14. julija 1921, BGBl 422. V Nemčiji je do sedaj tudi ostalo pri golem »Verheißungs«-paragrafu. Zoper uzakonitev obljubljenega zakona peticionirajo in protestirajo odločno (prim. peticijo načelstva društva sodnikov pri Reichsgerichtu v DJurZtg. 1923, 475—477). Vsekako je bila occasio

umakniti iz službe. Telesne in duševne sile popuščajo včasih že prej; sodniki ne delajo več z veseljem, z interesom, temveč bolj prisiljeno, apatično, mehanično. Temu se včasih pridružujejo mučne osebne posebnosti, trme in muhe. Kdo jih ni srečal v praksi, takih starih »originalov«, kakor jih nazivljamo s polepšico: starokopitnežev, čudakov s smešnimi, nelepimi navadami, nerodnim vedenjem, birokratsko pedanterijo!, starinov, ki slabo slišijo ali vidijo, ki niso zmožni, da bi razglasili odločbe gladko in razumljivo, ali ki se, preglasovani, ne morejo ločiti od mnenja, ki so si ga ustvarili, temveč uporabljajo svoje razloge za utemeljitev povsem drugačnega sklepa itd.! Morda mi kdo prigovarja, da se vendar ne pripeti tako lahko, da postane sodnik velikega sodišča, ki so ga morale take slabote že pri okrožnem sodišču izključiti od vodstva razprav. To je deloma istina; vendar pa je prav tako gotovo, da nastopajo taki neljubi pojavi čisto šele v višji starosti, takrat ko so sodniki že bili dosegli to najvišjo, povprečnosti dosegljivo stopnjo, ali da se ti pojavi pod starost vsaj povečajo, ali postajajo očitnejši in s tem nepretrpni. So ljudje, katerim z leti slabi volja, ki so se ž njo poprej še uspešno borili zoper razne slabosti in nesposobnosti. Na stare dni je prilika in nevarnost, da se zanemarjajo, večja, in moči niso vselej tako velike, da bi zmagovali. Pri vsem tem so taki ljudje lahko dobri sodniki in izpolnjujejo inče svoje dolžnosti brez vsake pritožbe. Le za predsednike razprav niso sposobni. Zato je sklep iz starejšinstva na boljšo kvalifikacijo, zlasti na usposobljenost za predsedovanje, varav sklep in nedopusten, čim nam je moči nadomestiti domnevno, abstraktno in torej morebiti neeksistentno kvalifikacijo z ugotovljeno, konkretno kvalifikacijo potom izbiranja.

Čemu si pa želimo sploh posebne kvalifikacije voditelja razprave in kakšna mora biti? Poznavalcu našega postopka se zdi to vprašanje gotovo abotno. Vendar menim, da bi bilo ko-

legis v Nemčiji nadprodukcija sodnikov, ratio legis pa, da skrbe za dober sodniški naraščaj, ki ga glede na prenapolnjenost ni bilo pričakovati. Mi pa imamo več ko dovolj razlogov, da ohranjujemo kar moči izkušene in v resnici delazmožne starejše sodnike svoji čedalje bolj osiroteli justici! Duo quum faciunt idem, non est idem!

ristno, če bi si stavili to vprašanje tisti, ki vidijo to kvalifikacijo v obilici dosluženi let. Kajti to vprašanje je v tesni zvezi z nalogami, ki jih bo sodnikom nalagal novi postopnik in ki jih očitvidno podcenjujejo apologeti starejšinstva. Predsedstvo pri razpravah je moči pravilno pojmovati le tistim, ki poznajo do dobra ustni civilni postopek. Po našem bodočem (bistveno avstrijskem) postopku gre predsedniku sila težavna in odgovorna zadača. Od njega se zahteva ne samo, kar se terja od vsakega sodnika — in že to je zelo mnogo.¹⁰¹⁾ Stari proces je obsojal sodnika in več ali manj tudi predsednika v pasivnost; v ospredju je bila formalna izurjenost, ki se resda pridobiva in poveča že z daljšo prakso. Sedaj je predsednik gospodar pravde in v resnici njen vodja. Predlogi strank mu ne smejo biti izključno odločilni in ga metati sem in tja liki razburkani valovi plavni les. On sam ima vajeti v rokah in jih mora uporabljati iniciativno in smotreno v dosego materialne pravice. Vsled tega ne zadošča, da je izurjen v praktičnem izvrševanju procesualnih predpisov, temveč mora biti ravno tako dobro podkovan in na znanstveni višini tudi v materialnem pravu. Pripravljen mora biti na vse mogoče procesualne incidente, nič manj pa tudi na najrazličnejše materialnopravne trditve in prigovore. Po prostranem torišču, ki ga prepušča postopnik zlasti prostemu preudarku, se mora sukati spretno, sigurno in v prilog skorajšnji in pravični rešitvi predloženih mu pestrih vprašanj. Le tako mu je moči voditi pravdo intenzivno, smotreno, s sigurnostjo in avtoritetjo, ki mu zagotavlja zaupanje strank. Od procesualne spretnosti in vestnosti in od globokega poznanja materialnega prava zavisi v veliki meri, bo li moči vpeljati in uveljaviti nove maksime našega postopka tudi v ostalih pokrajinah naše kraljevine, dobimo li tudi tam ne samo brzi, marveč tudi temeljiti postopek, kakor ga imamo mi v Sloveniji, predvsem postopek, ki pripomore materialni resnici in pravici do zmage. Ves težki problem, kako združevati pismeno podlago z živo ustnostjo, je v rokah predsednikov. Ako ti odpovedo, bo ustni proces mrtvo rojeno dete. Pred tako važno na-

¹⁰¹⁾ Randa-Friedmann, Gutachten, 38 ss.

logo postavlja zakon bodoče razpravne predsednike.¹⁰²⁾ Ali je razumno, da rekviriramo za ta posel izključno in avtomatično ravno najstarejše sodnike? Na misel mi prihajajo verzi starega nemškega pesnika:

Es ist ein allgemeiner Wahn,
daß man nach Jahren Klugheit mißt:
Erfahrung ohne Klugheit ist
ein Blinder auf gewohnter Bahn.

In takih slepcev ne bo manjkalo. Kako bodo tavalili po nepoznanem labirintu novih pravnih potov in novih pravnih ciljev! Zlasti v prvih letih, ko pojde za reformo v vseh panogah našega prava, torej za pojave, ki se ne dajo zlepa zlagati z uživelim, trdo ukoreninjenim pojmovanjem in globoko zasidranim naziranjem; ko bo treba vpeljati in praktično izvajati nebrot novih procesualnih in materialnih določb! Princip, ki se da po njem prednost starosti zgolj mehanično, postane obči reorganizaciji lahko pogubonosni.¹⁰³⁾ Dolgoletno delovanje pod vlado

¹⁰²⁾ Izvajanja se tičejo seveda v prvi vrsti predsednikov prvostopnih razprav. Razume se pa ob sebi, da je zahtevati od predsednika drugostopne razprave vsaj tolikšno sposobnost kakor od predsednika prvostopne razprave. Saj mora biti drugim v zgled in je prvi poklican, da sproži navodila podrejenim sodiščem. Sicer pa stavi ne ravno enostavni prizivni postopek sam dovolj precej kočljivih vprašanj tudi v procesualnem pogledu.

¹⁰³⁾ Z ozirom na to je v bivši Avstriji predvideval za primer izpremembe v organizaciji sodišč že drž. osn. zak. o sodniški oblasti od 21. dec. 1867, drž. zak. 144 (čl. 6, odst. 2) možnost ne samo premestitve, temveč celo upokojitve sodnikov; prav tako tudi § 50, odst. 1. discipl. zak. od 21. maja 1868, drž. zak. 46. Te ustavne pooblastitve se je tudi posluževal § 91 o. z. ustanavljaljč pravico prisilne upokojitve in premestitve za dobo poldruga leta odn. dveh in pol leta. Motivi (str. 36) označujejo to določbo kot neizbežno. V resnici pripravljajo nanjo sedaj že skoraj vse povojne ustave. Prim. čl. 104, odst. 3. nemške ustave od 11. avg. 1919: »Bei einer Veränderung der Einrichtung der Gerichte oder ihrer Bezirke kann die Landesjustizverwaltung unfreiwillige Versetzungen an ein anderes Gericht oder Entfernungen aus dem Amte, jedoch nur unter Belassung des vollen Gehalts, verfügen«. § 99, odst. 1 češkoslovaške konstitucije od 29. februarja 1920 določa: »Ils (scil. les juges) ne peuvent être déplacés contre leur volonté, destitués ou mis à la retraite que dans le cas d'une nouvelle organisation de la justice dans un temps fixé par une loi...«. Čl. 88, odst. 2 avstrijske zavezne ustave od 1. okt. 1920, BGBl. 1, pa pravi: »Diese Bestimmungen

starih zakonov je prej napotno nego koristno. Le globoka osnovna erudicija na vseh toriščih novega prava in prožnost duha, spojena predvsem z najboljšo moško dobo, sta glavna pogoja, pod katerimi bo moči uveljaviti novo pravo.

Povsem napačno bi bilo, ako bi se sklepalo iz tehi izvajani, da povzdigujem mladino na stroške zaslužnih starejših sodnikov. Podcenjevanje poprej navedenih prednosti starostne zrelosti bi bilo prav takšna napaka, kakor podcenjevanje telesne in duševne svežosti mladosti. Ne gre za povelečevanje ene na stroške druge. Gre za načelo! In načelo, ki bodi po njem relativno starejši sodnik vselej že kot tak poklican za predsedstvo, je po mojem mnenju zgrešeno. Ljudje niso vsi enaki, in tako tudi starost nanje ne vpliva enako. So ljudje, ki si pridobe v par tednih toliko izkustev kakor drugi tekom več let. Marsikdo se nauči iz tujih izkustev več, kakor drugi iz svojih. Zato je

(namreč glede nedopustne odstave, premestitve in upokojitve) finden jedoch auf Übersetzungen und Versetzungen in den Ruhestand keine Anwendung, die durch Veränderungen in der Verfassung der Gerichte nötig werden. In einem solchen Fall wird durch das Gesetz festgestellt, innerhalb welchen Zeitraums Richter ohne die sonst vorgeschriebenen Förmlichkeiten übersetzt und in den Ruhestand versetzt werden können«. Tudi v Sloveniji se je Narodna vlada posluževala po prevratu pravice po čl. 6 drž. osn. zak. od 21. decembra 1867, drž. zak. 144 in § 50 discipl. zak. od 21. maja 1868, drž. zak. 46 določujoč, da se smejo sodniki zoper njih voljo upokojati ali premeščati zaradi izprememb v organizaciji sodišč, nastalih po ustanovitvi naše države, in je ta pravica ostala v veljavi do 31. decembra 1920 (Naredba od 7. januarja 1919, Uradni list št. 255). Naša ustava ne predvideva za primer reorganizacije pravosodstva nobene izjeme od načela neupokojitvenosti in nepremestljivosti (čl. 112). Prav tako naš načrt ne recipira določbe § 91 o. z. glede upokojitve; pač pa predvideva v § 101, da imej pravosodni minister pravico, »da u roku od godine dana, od dana kada ovaj zakon dobije obaveznu snagu, u svrhu reorganizacije sudova a u granicama najnužnije potrebe sa odobrenjem vrhovnog suda ukazom premešti sudiju iz suda u kome je u drugi koji sud na položaj istoga ranga«. V čl. 24. I. nač. sod. zak., prebesednatj in vsled tega nejasni določbi, je celo ta pravica še bolj utesnjena, ne glede na to, da naj zadeva premestitev po vrsti najmlajše sodnike (odst. 3), s čimer je ravno glavni smoter te določbe obrezupešen. Nič boljši ni čl. 20 II. nač. sod. zak. ki pa računa pod izvestnimi pogoji tudi z upokojitvijo (odst. 3). Uredniki vseh teh načrtov so pač smatrali določbo čl. 112 ustave za oviro.

avtomatična ureditev, ki veže predsedniški posel neločljivo s starostjo, nepovoljna, in zadovoljiva le ureditev, ki individualizira, ki torej pri nji odloča konkretna usposobljenost. To rešitev sem toplo priporočal tudi redakcijski komisiji, toda brez uspeha. Razlagam si to z mišljenjem srbijanskih članov, ki je še preveč prežeto duha starega postopka. Njih glavni argument pa je bil ta, da bi se čutil starejši sodnik upravičeno zapostavljenega in užaljenega, ako bi moral sodelovati pod predsedstvom mlajšega sodnika. Toda niti ta prigovor ne drži. V tem pogledu kažem na v Sloveniji veljavno naredbo pravosodnega min. od 11. junija 1901, št. 11.447 (glej Schauer-Dubowy, Gerichtsorganisationsgesetze I⁴, 108), ki izrečno povdarja, da ni nobenega zakonitega zadržka, da se uvrščajo v senate člani, ki so po činovnem redu višji od predsednika. Kolikor je meni znano, se ni dogodilo, da bi se pritoževal starejši sodnik radi postavljanja mlajšega, toda sposobnejšega sodnika predsednikom senata, čigar član je bil. V Ljubljani se je pripetilo neštetokrat — in se menda še sedaj prakticira —, da je posloval činovno starejši sodnik, ki je bil morda drugemu senatu predsednik, v določnih senatih samo kot votant pod predsedstvom mlajšega sodnika. Ni se čulo, da bi bil sodnik radi tega užaljen. Končno pa užaljeno samoljubje

Čim pa so že predrli načelo nepremestljivosti, bi pač ne bilo nobenega pomisleka, da napravijo izjemo tudi od načela, ki po njem sodnik ne sme biti upokojen zoper svojo voljo (prim. Sl. Pr. 1923, str. 25 odn. 25). V tem pogledu pa je menda vplivalo tudi dejstvo, da se upirajo sodniški krogi sami odločno vsaki izjemi od ustavno zajamčenih pravic. Tudi nemška sodna ustava je predvidevala v prvotni obliki samo premestitev, ne pa upokojitve (§ 21 uv. zak. k GVG). Napram § 91 o. z. je zavzemala deloma tudi literatura odklonilno stališče (Randa, n. n. m. 17, Friedmann, n. n. m., 85, Neumann Jur. Bl. 1896, št. 18, Friedl, Pro judice, Beiträge zu e. Reform der Gerichtsverfassung, 21). V naši državi bi bila možnost neprostovoljne upokojitve nevarno politično orožje; v ustrezni meri izvedene, bi take upokojitve število sodnikov skrčile še bolj, česar ob itak malem sodniškem materialu gotovo ni želeli. Po vsem tem ni pričakovati, da dobimo zakonsko določbo, ki bi dopuščala prisilno upokojitev v svrhc nove sodne organizacije. Tako bomo morali vse sodnike staroste obdržati, in ravno ti bi bili poklicani, ne glede na svojo kvalifikacijo, da krmarijo težko obtovorjeno ladjo novega zakonodavstva ven na razburkano odprto morje nepoznanim ciljem nasproti!

gotovo ne prihaja v poštev, kadar gre za uspeh ali neuspeh širokogrudne in blagodejne reforme.

Geslo bodi torej individualiziranje, ki se mora vršiti seveda pod kar največjimi kavtelami za kolikor možno objektivno in ustrezno izbiranje. Tu pa ne vidim nobenega razloga, da bi moral odstopiti od ureditve, ki sem jo predlagal že za okrožno sodišče, navajajoč za to tudi razloge (glej Sl. Pr. 1923, str. 113 ss. odn. 45 ss). Priporočam torej tole rešitev: Kolegij, sestavljen iz predsednika in podpredsednika sodišča ter iz dose-danjih predsednikov oddelkov (senatov), naj se koncem leta p o s v e t u j e o tem, komu se naj poveri predsedstvo in katero, in kdo ga naj namestuje v predsedovanju. Na podstavi predlogov tega kolegija naj o d l o č a predsednik velikega sodišča, kateri sodniki prevzamejo predsedstva odn. namestovanje. V tem smislu bi bilo treba izpremeniti drugi stavek § 37. Kakor sem poudarjal že glede okrožnih sodišč, nikakor ne smatram te rešitve za edino možno. Mislimo si lahko več variant. To pa mora biti vsekako načelo, da naj bodo predsedstva izročena tistim sodnikom, ki so za ta posel in concreto najbolj sposobni. Avtomatična predestinacija po katerihkoli vidikih bodi izločena.¹⁰⁴⁾

¹⁰⁴⁾ Jaz bi ne bil razpravljajl o tej razmeroma malenkostnj in do-zdevno neznatni stvari tako obširno, če bi ne bila ancieniteta v našem zakonodavstvu kot glavni znak usposobljenosti povzdignjena naravnost za princip. Metoda, ki se po nji meri sposobnost po številu dosluženih let, je značilna za zak. sl. prag. in za načrte sod. zak. V slednjih ni niti ene določbe, ki bi zahtevala za določna vzvišena ali vodilna in eks-ponirana mesta katero koli posebno kvalifikacijo. Načrta, ki naštevata pač različna števila let, ki jih je moral kompetent doslužiti, delata naravnost vtis, kakor bi jima bila službena leta glavni, če ne edini kriterij usposobljenosti. Skoraj se zdi, kakor bi videla v višjih službenih mestih pred vsem otium cum dignitate, kakor bi bilo moči to melior condicio av-tomatično p r i p o s e s t v o v a t i v določni dobi let, čim imajo kompetenti sodniški izpit in so nedisciplinirani. Da je za izvestna, postavim za pred-sedniška mesta, še kaj drugega potrebno kakor t a k iustus ti-tulus in bona fides, združena z določno službeno dobo, o tem ni v načrtih ni duha ni sluha. K temu predmetu je razpravljajl že S o v a (Mjesečnik 1921, 264), pišoč o (I.) nač. sod. zak. med dr. to - le: »Za-konska osnova ne naredjuje da su apelacioni i kasacioni sud dužni, kad stavljaju predloge, pomno promotriti kvalifikaciju svih natjecatelja i po

Dočim je določitev predsednikov po načrtu avtomatična, je pridelitev sodnikov in njihovih namestnikov poedinim senatom urejena drugače, drugače tudi v primeri z okrožnim sodiščem. Porazdelitev sodnikov med senate velikega sodišča je bila predmet živahne in dolgotrajne debate v širši komisiji. Čl. 45 II. nač., ki je bil podlaga njenega posvetovanja, je predpisal, da se naj vsako leto s k o c k o določi, v katerem oddelku (senatu) naj deluje poedini sodnik v nastopnem letu, in da se naj vrši isti postopek glede novih sodnikov, ki zasedajo izpraznjena mesta med letom. Za vrhovno sodišče je bil predviden isti postopek (čl. 67 in 68). Prečani¹⁰⁵⁾ smo takrat zastopali stališče §§ 32 in 42, odst. 1 o. z., da sodi vsakoletna

svojoj savjesti glasovati za onoga, koga smatraju najboljim prema sposobnostima, marljivosti i upotrebljivosti kao i prema dosadanjemu radu i vladanju. Dobro bi bilo, da im se uz to dužnost nametne još i dalja, da imadu obrazložiti, s kojih se razloga predlažu kandidati, a s kojih se razloga ne predlažu drugi kompetenti.« Evo lepo sestavljeno določbo! Razume se, da rebus sic stantibus volitev sodnikov ne more biti tajna in pismena z listki, temveč ustna, navajajoč razloge. Toda II. nač. sod. zak. se iz Sovovega članka ničesar ni naučil. Niti ostalih, zelo tehtnih in, rekel bi, samoumevnih popravkov čl. 12 I. nač. niti najmanj ne uvažuje. Tako n. pr. ni umestno, da sme vrhovno sodišče brez nadaljnega odstopiti od predloga velikega sodišča. Saj so slednjemu službene sposobnosti in razmere in osebni odnošaji, ki so včasih tudi merodajni, vsekako bolj znani, kakor vrhovnemu sodišču, ki bi mu nagibi in s tem tudi te razmere ob tajnem glasovanju velikega sodišča ostali nepoznani. Zato je predlog, ki ga je stavil S o v a n. n. m., povsem upravičen, predlog namreč, da mora vrhovno sodišče, kadar odstopi od predloga velikega sodišča, ta svoj odstop tudi utemeljiti. Toda ne samo, da II. nač. ni upošteval niti teh, niti drugih pobud, je v našem vprašanju zagrešil določbo, ki je v I. nač. ni bilo, in ki povzdiguje, popolnoma prezirajoč eminentne naloge predsednikov, starost k o t t a k o na najodličnejša mesta. To je določba čl. 12, odst. 3, ki bi po njej dosegali predsedniki oddelkov ne samo velikega, temveč celo vrhovnega sodišča ta položaj brez posebnih uvetov »kao najstarije sudije... po rangu«. Pri tem je ta določba glede vrhovnega sodišča celo v očitnem protislovju s § 66 našega načrta. Kdor bi si ohranil spricho vsega tega še vedno dovolj dobre volje, bi se tu že lahko domislil tiste posebno olajšane oblike usukapije, ki jo zovemo longissimi temporis praescriptio in ki Justinijan zanjo zahteva le 30 let in — dobro vero. Naj se mi ne zameri! Toda difficile est satiram non scribere!

¹⁰⁵⁾ Tudi S o v a je to ureditev grajal v Mjesečniku 1921, 31.

sestava senatov in porazdelitev poslov v področje predsednika sodišča (stališče, ki sem ga jaz pozneje zapustil z ozirom na ratio iuris naše zakonodaje, zlasti I. načrta sod. zak., ki ga je preveval duh demokratične organizacije sodniškega kolegija). Uveljavljali smo — in to smatram še sedaj za povsem upravičeno —, da je ob neprestanem naraščanju in množitvi ter specializaciji zakonov pričakovati čedalje manj, da je sodnik v vseh panogah pravosodstva enako usposobljen. Sodobna hiperprodukcija v zakonodaji in obči potek razumnega udeleženja in izkoriščanja človeških sil zahteva bolj in bolj specializirano sodstvo. Kocka, ki ne razločuje med posebnimi sposobnostmi in znanji, bi bila resna ovira znanstvenemu napredovanju naše judikature. Glavni argument braniteljev kocke pa je bilo nezaupanje ne samo teh braniteljev, marveč ljudstva sploh v politično nepristrano poslovanje predsednikov pri izbiranju. Prepad med tema načelnima nazoroma se je zdel skoraj nepremostljiv, dokler ni bil dosežen sporazum na srednji črti. Sedanji § 38,¹⁰⁶⁾ ki ga je slovom § 55 uporabljati smislooma tudi za vrhovno sodišče, je izraz tega kompromisa. Dočim odreja po § 37 predsednik s a m, katero sodstvo naj vrše poedini oddelki (senati) in kateri sodniki naj jim predsedujejo (pri čemer pa bodi — kakor smo videli — vsaj po načrtu vezan na ancieniteto), ni porazdelitev ostalih sodnikov na poedine oddelke njegova izključna domena, temveč mora po § 38, odst. 1 v svrhu te porazdelitve koncem leta sklicati vse sodnike na občesejo, ki razpravlja o vprašanju, v katerih oddelkih (senatih) naj deluje poedini sodnik in kateri sodniki ga naj namestujejo v prihodnjem letu, vse to »prema svoji stročnj spremi«, po svoji strokovni usposobljenosti.¹⁰⁷⁾ Vendar ima občeseja samo

¹⁰⁶⁾ Historijat § 38 je ta: Čl. 57 I. nač. se je glasil: «Koji će sudija u kome odeljenju raditi određuje se kockom svake godine u početku januara.» Čl. 45 II. nač. je istoveten. Sklep širše komisije (točka VIII), § 33 deln. nač. in § 34 ref. nač. se bistveno ujemajo s čl. 38 našega načrta.

¹⁰⁷⁾ Po sklepu širše komisije: »prema svoji stročnj spremi i želji«. Prav tako še po § 33 deln. nač. Šele ref. nač. besed »i želji« nima več. Ne spominjam se, ali sta bili izločeni nalašč ali po pomoti. Vsekako je pri tem ostalo tudi v kom. nač.

posvetovalno funkcijo. Odločilna beseda gre po § 38, odst. 2, vendarle predsedniku s podpredsednikom in predsedniki oddelkov (senatov). Menim, da zoper ta izhod ni pomislekov.¹⁰⁸⁾ Kajti glavna želja, da se onemogočuje predsedniku samovoljno postopanje, je izpolnjena. Hkratu pa je odstranjena tudi nepravilika, da je sestava oddelkov (senatov) prepuščena golemu slučaju. Sodelovanje vseh sodnikov, ki učinkuje po svojem kolikor toliko javnem značaju že v naprej kot važen korektiv proti uveljavljanju morebitnih nestvarnih namenov, je zadostno jamstvo, da se z ene strani ne morejo udeležiti nedopustni nagibi, da se pa tudi z druge strani v resnici in smotreno upoštevajo posebne sposobnosti posameznih sodnikov. Dokončna odločitev je povrh še v rokah komisije, sestavljene na način, ki jamči ne samo za čim največjo objektivnost in neodvisnost (tudi od centralne uprave!), temveč sploh za vsestransko pravilnost porazdelitve poslov. Ako bi sprejeli predlog, ki sem ga staval v tem predmetu glede okrožnega sodišča, bi imela tu obravnavana rešitev še to prednost, da bi bil postopek pri vseh zbornih sodiščih izenačen. Kajti § 55 odreja smiselno uporabo § 38 za vrhovno sodišče. To je hkratu en razlog več, ki govori za sprejem mojih predlogov, stavljenih glede zbornih sodišč I. stopnje (prim. izvajanja Sl. Pr. 1923 str. 62 ss. odn. str. 40 ss.). Kakor tam, se mora predvidevati seve tudi tu, da v posebno nujnih primerih med letom predsednik s a m vse potrebno ukrene (glej Sl. Pr. 1923 str. 76 odn. 45; tam omenjena, le pogojno predlagana pritožbena pravica bi pri velik. sodišču ne bila umestna). Tej zahtevi je ustrezno s tem, da je v § 39, ki odreja smiselno uporabo nekaterih določb, podanih za okrožna sodi-

¹⁰⁸⁾ Prim. § 63 nemškega GVG, ki pristoji po njem porazdelitev poslov in sodnikov med »komore« t. zv. »prezidiju«, t. j. kolegiju, sestavljenemu iz sodnega predsednika, vseh predsednikov oddelkov (»direktorjev«) in iz obeh, po činovnem redu ev. rojstvu najstarejših članov sodišča (§§ 62, 63, 121). Prim. tudi moja izvajanja Sl. Pr. 1923, str. 65 odn. str. 43, zlasti tudi op. 33. V sedanji A v s t r i j i je pristojen personalni senat (§ 4, odst. 2 novele k o. z. od 14. julija 1921, BGBl. 422), ki sestoji pri višjih deželnih sodiščih iz sodnega predsednika in treh izvoljenih članov (§ 2 nar. od 21. dec. 1921, BGBl. 748). Glej Sl. Pr. 1923, str. 66 odn. str. 44, zlasti op. 34.

šča, citiran tudi § 22. Vsled tega velja za velika sodišča razen ravnokar omenjenega predpisa tudi določba, ki nadaljuje po nji sodnik po predsednikovi odredbi svoje sodelovanje »u raspravi (jdnog)¹⁰⁹⁾ predmeta« tudi tedaj, ako bi po novi letni razdelbi poslov ne bil več član dotičnega oddelka (senata), (k čemur pa prim. Sl. Pr. 1923 str. 62 odn. str. 39, 40).

Seveda smejo predsedniki in sodniki biti stalni člani in namestniki v več oddelkih, kar je izrečeno s citatom § 20, odst. 2 v § 39. Vpraša se pa, ni li citat § 20, odst. 3 zgrešen. Menim, da sodi določitev posebnih počitniških senatov kakor sploh sestava senatov pač tudi v področje predsedniškega kolegija, ne pa predsednika samega. Da se pa mora dotični odlok razglasiti na sodni deski, velja vsekako tudi za velika sodišča (prim. op. 28).

Kolikor naš ali drug zakon ne odreja kaj drugega, vrše velika sodišča sodstvo v senatih (»većima«) petih sodnikov,¹¹⁰⁾ ki od njih eden predseduje (§ 35). Predsednik senata deli posle med ostale člane svojega oddelka (senata), odrejaajoč po potrebi poročevalca in pismeno izdelavo odločbinega načrta (§ 39 v zvezi s § 25; prim. o tem Sl. Pr. 1923, str. 116 odn. str. 48).

Petorica sodnikov pri velikem sodišču je stara tradicija. Tako je veleval čl. 55 I. nač. in čl. 43 II. nač.; tako je sklenila širša komisija (točka VIII), tako določata § 30 deln. nač. in § 31 ref. nač. Zdi se, da je smatrati to kot nekakšen aksiom. Gotovo mu ni kaj reči, ako bodo zadoščale število naših sodnikov in naše državne finance. Toda niti te, niti ono ne dopuščajo prevelikih nad. Zato mislim, da bi se najbolj že v naprej ubranili preobloženosti sodnikov ali prevelikim izdatkom s tem, da se načeloma zadovoljujemo s senatom trojice. Trojica sodnikov kot redni senat! Resda bi po stari tradiciji ustrezal trojici velikega sodišča sodnik poedinec pri okrožnem sodišču

¹⁰⁹⁾ V op. 79 žigosano »jednovanje« praznuje v § 22 prave orgije. Že v prvem odstavku ni ravno treba, da bi bil »koj.« član oddelka zadržan. Še hujši pa je drugi odstavek: »Ako je *koji* sudija več učestvoval u raspravi *jdnog* predmeta..., ima se predsednik starati, da..., ma da je taj slučaj godišnjim rasporedom došao u drugo *koje* odeljenje.«

¹¹⁰⁾ Glede disciplinskega senata prim. zlasti op. 97.

kot pravilo. In to bi vzelo okrožnemu sodišču kolegialni njegov značaj. Vprašam pa: ali je res potrebno, da je zasedba sodišč podobna prevrnjenemu stožcu, razširjajoč se od zdolaj proti vrhu? I. stopnja: 1 odn. 3, II. stopnja: 5, III. stopnja: 7. Jeli to stopnjevanje v resnici utemeljeno? Načelo je vsekako že prelomljeno: senat sedmorice pri vrhovnem sodišču so bili že v bivši Avstriji odpravili z zakonom od 24. februarja 1907, drž. zak. 41 (§ 2) in nadomestili s petorico ali trojico, s čl. II. št. 2 razbr. nov. pa samo s petorico. Tudi mi ga nimamo več. Lahko bi storili še en korak naprej ali celo dva. Ni mi treba se ukvarjati ponovno z vprašanjem, kakšne koristi nudi večje število članov. O tem prim. moja izvajanja Sl.Pr. 1923 str. 121 ss. odn. str. 53 ss. Eno pa je menda vendar gotovo: čim višje je sodišče, tem bolj je domneva upravičena, da imamo opraviti s posebno izkušenimi in tudi sicer odlično usposobljenimi sodniki. Sklep leži na dlani, da jih je treba manj kakor na nižjih stopnjah. Pa še nekaj! V pretežni večini primerov gre pri višjih sodiščih samo za epikritično popresojanje redoma že ugotovljenega dejanskega stanu, ne več za zbiranje, prebiranje in urejanje obilega, včasih prav zamotanega, glede pravnice odločilnosti zelo različnega dejanskega gradiva. Če odštejemo razmeroma maloštevilne razveljave, ki se njih število naravno zmanjšuje, čim boljše je prvostopno delo, je naloga višjih sodišč vendarle poglavitno ta, da uporabljajo materialne ali formalne zakone na že ugotovljeni dejanski stan. Ako pomislimo, da stoji višji sodnik navadno na primerno višji stopnji teoretičnega znanja, ni uvideti, čemu bi moralo ravno takih sodnikov biti več, ko jih je vendar manj, kadar gre ne samo za pravno presojo, temveč predvsem tudi za posebno usodno ugotovitev dejanskega stanu; usodna že zaradi tega, ker je za njo praviloma določena le ena (prva) stopnja, dočim se ukvarjata s pravnim vprašanjem razen prve stopnje lahko in navadno še dve stopnji, s čimer je sodelovanje večjega števila sodnikov itak zasigurano, če že ne istočasno, pa vsaj zvrstoma. Morda se zdi paradokсно, toda če posmatramo problem raz to stališče, bi bilo pravzaprav bolj logično, da se zasedajo sodne stopnje ravno v nasprotnem redu: I. stopnja: 5, II. stopnja: 3 in III. stopnja 1. Ni pa, mislim, sploh nobenega stringentnega razloga za gra-

dacijo števila niti navzgor niti navzdol. Ne vidim nobene zapreke, da se zasedejo senati tako okrožnega, kakor tudi velikega sodišča, če treba, celo vrhovnega sodišča¹¹¹⁾ samo s tro-

¹¹¹⁾ S tem soglaša načeloma tudi Stein, Zur Justizreform, 1907, 77. Adickes, Grundlinien durchgreifender Justizreform, 1906, passim, je še mnogo radikalnejši, naslanjajoč se na angleško-škotske vzorce. V svojem predavanju, objavljenem v BlfverglRW 1908, 279, zagovarja trojico sodnikov tudi pri višjih sodiščih. Kakor izhaja iz op. 84, se zadovoljuje tudi Volkmar, l. c. v prav mnogih stvareh s trojico sodnikov, in sicer ne samo pri višjih dež. sodiščih, temveč tudi pri najvišjem sodišču. V tej zvezi se mi je spomniti tudi reformnih predlogov dr. Luja Bahotiča, predloženih ministrstvu pravde že leta 1918. Po njegovem predlogu bi bil »apelacioni« in »kasacioni« sud zaseden v vseh primerih s predsednikom in dvema sodnikoma (čl. 6, 26 in 28 njegovega »Projekta reforme nekih sudskih zakona«). Razlogi so nastopni: »Iskustvo uči, da je dovoljno, da se oni (scil. senati apelacionih sudova i kasacije) sastoje od tri lica, i da ako se oni sastoje iz večeg broja lica nije time nikako osigurano neko bolje ili savesnije sudjenje. Na protiv. Što je manji broj lica koja obrazuju jedan senat, tim je lakše sastaviti više takvih senata, i prema tome savesnije podeliti rad apelacionih sudova i kasacije. Time se postizava da će pojedini senati biti sastavljeni od ljudi manje opterećenih poslom i prema tome svežijih i bolje raspoloženih, i koji će za to bolje i bistrije suditi nego da su u senatima od večeg broja sudija prenatrpani odgovarajućim većim poslom«. Zanimivo je, da naj sodijo po Bahotičevem predlogu o spornih stvareh na prvi stopnji izključno okrajna sodišča po sodnikih poedincih (čl. 2 in 5); istotako o vseh prestopkih in pregreških (čl. 25). Projekt je v tem pogledu nekoliko podoben Volkmarjevemu predlogu (prim. op. 84). Sličnost je podana tudi v tem oziru, da izločuje Bahotič eno sodišče popolnoma, čeprav obdržuje troje stopenj vsaj v civilnih stvareh. On pozna samo kotarske (sreske) in apelacione sudove ter vrhovni kasacioni sud (čl. 1). Apelacija (priziv) zoper sodbe in utok (rekurz) zoper sklepe bi šla od okrajnih sodišč na apelacijska sodišča (čl. 3), revizija in revizijski rekurz pa na vrhovno sodišče (čl. 4). Pod »apelacijskim sodiščem« pa razumeva Bahotič sedanja okrajna odn. deželna sodišča (čl. 7), ki naj dobe poleg drugostopnega civilnega sodstva še drugostopno kazensko sodstvo glede okrajnosodnih stvari (torej tudi pregreškov) (čl. 26) in vse prvostopno sodstvo glede hudodelstev (čl. 27). Glede slednjih bi odločalo na drugi stopnji vrhovno sodišče (čl. 28). Potemtakem bi se imela ukiniti sedanja apelacijska (višja deželna) sodišča. Na prvi pogled se to zdi idealna solucija našega zgoraj našetega problema. Od blizu pogledan, pa kaže ta predlog več bistvenih slabot, med njimi zlasti to, da zahteva od okrajnih sodišč izvrševanje poslov, ki glede njih ni moči pričakovati, da bi jih rešila zadovoljivo.

jico sodnikov. Tu bi se dalo štediti brez vsake škode. In kamorkoli gledamo, vsi naši sosedi štedijo, kolikor imajo bistveno iste procesualne zakone, kakršne hočemo vpeljati v vsej naši kraljevini. V Avstriji so trojico sodnikov za višja deželna sodišča vpeljali s čl. II., št. 2, 3, razbremenitvene novele od 2. decembra 1921, BGBl. 743 (razen disciplinskega senata, ki šteje še sedaj pet sodnikov po § 3 zak. od 24. febr. 1907, drž. zak. št. 41). V poprej avstrijskem delu poljske republike so že leta 1919 s čl. 6 just. org. nadomestili petorico s trojico in obdržali petorico takisto samo za disciplinski senat (Ger. Halle 1919, 193). Češkoslovaška republika pa ima po zakonu od 18. decembra 1919, Sb. z. a n. 1 iz l. 1920, vsaj za kazenske stvari samo trojico članov. Tudi naša upravna sodišča, ki jim gre gotovo sila važna in zlasti spričo sedanjega upravnopravnega kaosa zelo težavna in kočljiva naloga, posluje v oddelkih treh sodnikov (čl. 8 zak. o drž. svetu in upravnih sodiščih od 17. maja 1922, Sl. N. št. 111). Vsekako je to problem, ki zavisi od njegove rešitve v veliki meri delazmožnost naše justice in ki sega globoko tudi v — naš žep. Naj preišlujejo in se izjavijo o njem naši praktiki, ki stoje žal desinteresirano ob strani, kakor bi se jih sploh ne tikalo, kakor bi bilo vse eno, kakšen bo ustroj naših sodišč. Uverjen sem, da nastopijo z obilico očitkov in kritičnih opazk, ko bo prepozno. Kuj železo, dokler je razbeljeno!

Nekoliko kritike k sedanji tiskovnopravdni praksi.

Čl. III/68, čl. VIII/67, §§ 19—21.)

Dr. Vladimir Knaifč.

Fr. v. Liszt, ki je 1878. izdal še do danes najboljše (čeprav ne v vseh poedinostih in podrobnostih dogmatično obvezno) delo o sistemu našega veljavnega tiskovnega prava, naglašja pravilno: »Baš pri uporabi specialnih zakonov prakse se prerado pozablja, da morajo tudi oni biti neprestano v skladu z občim pravnim organizmom

in z njegovimi načeli. Vsa pravna področja mora prevevati ona sveža struja nacionalne sile, ki je pravo ustvarila in ki je vzdržuje ter razvija . . . Avstrijski novinski zakonodaji ne moremo prihraniti očitka, da ji nedostaja temeljite sistematičnosti. To dokazuje tudi interpretacija veljavnega prava, polna usodnih posledic nedostatne sistematike.« (Lehrbuch d. österr. Pressrechts). Dalje konstatira, da je pojem svobode in z njo tiskovne svobode relativen in danes drugačen kakor pred 10, 50 ali 100 leti. Kakor da je napisal Liszt te besede za sedanjo dobo! Obenem pa pravi že takrat, 1878., o avstrijski tiskovni zakonodaji, da pomeni po novi ureditvi (17. 12. 1862., št. 6 drž. zak. ex 1863.) sicer neoporečen napredek napram zakonu ex 1852., da pa še vedno ne ustreza današnjim zahtevam znanosti in da je polna policijskega skrbništva in plašne nezaupljivosti. Vkljub temu jo je novinstvo pozdravilo s toplo simpatijo, ki jo je pa kaj kmalu ohladila ozkosrčna, na tradicijah prejšnjega desetletja temelječa uporaba s strani državnih pravdništev in sodišč!

Ta uporaba, kakor jo Liszt upravičeno graja, še vedno ni odpravljena z naših sodišč, ki po stari tradiciji, podprti z judikaturavo avstrijskega kasacijskega sodišča in v smislu svoječasnih instrukcij revizorjev in državnih pravdništev, še vedno interpretirajo legem latam v onem duhu, ki jim ga je očital Liszt že pred 50 leti. Zakon je ostal isti in imamo poleg novel 1864. in 1894. le še nesistemno uvedbo IX. in X. glave s. k. z. Večja prememba se je pa izvršila na znotraj in bi se morala poznati tudi v naši judikaturi. Policijska praksa avstrijskih sodišč in judikatura kasacijskega dvora je sledila izvestni smeri, ki v tiskovnem zakonu ni utemeljena. Zato je nerevidirana uporaba starih judikatov danes greh. Ko smo obdržali staro zakonodajo, smo sprejeli samo njeno črko, ne pa tudi njenega duha, ali bolje, ne njenega pozneje v njo interpretiranega duha. Dandanes je ratio legis čim največja tiskovna svoboda in favoriziranje novinstva. Najmanj, kar sme novinstvo zahtevati, pa je to, da se mora interpretacija veljavnih tiskovnih zakonov skladati z liberalnim duhom naše ustave.

Vrsto konkretnih slučajev pričnimo s čl. III. novele od 15. 10. 1868., št. 142 drž. zak. Okrog tega člena »besni« večkratna kontroverza, ena o pravnem značaju takozvane »zanemarijene pažnje« in o razmerju te »zanemarijene pažnje« do § 239 k. z., dalje o razmerju čl. III. k čl. VIII. Lasserjeve novele od 17./12. 1862., št. 8 drž. zak. o vprašanju, ali je delikt učinjen po »vsebini« ali ne, in končno o dopustnosti dokaza istine v primeru »zanemarijene pažnje«. Kontroverzna je dalje praksa glede §§ 19. in 21. tisk. zak.: Kdaj sme odkloniti odgovorni urednik popravek kot »neutemeljen«, in jeli dopusten dokaz resnice proti odklonjenemu popravku.

§§ 1—27 tisk. zak. urejajo delikte, ki nimajo posla z vsebino »tiskovin« (»Druckschriften«). (Splošne določbe §§ 1—8, tiskovno-obrtne; policijske §§ 9—27 za »vzdrževanje reda v tiskovnih stvarih«, lastništvo, uredništvo, založba, dolžnostni izvodi, popravkarstvo, kolportaza, razširjanje zabranjenih tiskovin.) Tretji del ureja tiskovno kazensko pravo glede deliktov, vsebovanih v tekstu: § 28. »Ako se po vsebini tiskovine stori čin, kazniv po obstoječih kazenskih zakonih, uporabljajo se nato določbe teh zakonov. Po teh določbah presojeti je tedaj tudi kaznivost onih oseb, ki so sodelovale.« Čl. III/68 mesto §§ 29—33 pa: »Urednik periodične tiskovine, čije vsebina utemeljuje dejanski stan hudodelstva ali pregreška, odgovoren je, če tudi se mu to hudodelstvo ali ta pregrešek ne more prištevati, po občih določbah k. z., vendar za zanemarjenje one pažnje, pri kateri bi, če bi jo imel, kakor je njegova dolžnost, bil izostal sprejem kaznive vsebine v tiskovino.« Nadaljni odstavki se nanašajo na založnika in tiskarja, št. 4 določa, da nastopi odgovornost za zanemarjenje pažnje šele s pričetkom razširjenja, in končno št. 5: »Osebe, ki po zg. določbah zakrivijo zanemarjenje dolžne pažnje, so krive prestopka in se kaznujejo z zaporom, če ustanavlja vsebina tiskovine hudodelstvo, in z denarno kaznijo, če ustanavlja pregrešek.«

Ta tekst zakona je dovolj jasen. In vendar — koliko zmede, pomot in potvar v zadnjih 50 letih in do zadnjih dni!

Uvodna določba § 28. tisk. zak. jasno in precizno pravi, po kakšnih zak. določbah se kaznujejo čini, storjeni po vsebini (t. j. v tekstu) tiskovine. S § 28. se sklada tudi § 7. k. z. Napram tiskovnim deliktom, učinjenim po »vsebini« tiskanega spisa, se torej — pred čl. III. — uporabljajo vse obče kazenskopravne določbe o prištevnosti, o izključitvi kaznivosti, dolus in culpa, pravni in stvarni zmoti, udeležbi itd. Če bi torej ne bilo določb čl. III/68, bi se po § 7 k. z. in 28. tisk. zak. uporabljal za storilca tiskovnih deliktov poleg drugih tudi § 239 k. z.

Toda po fikciji »odgovornega urednika«, sprejeti v našo tiskovno zakonodajo 1852. in novelirano s čl. III/68, se kaznuje odgovorni urednik, kadar se mu ne more dokazati dolus, vendarle — pa ne radi culpe po § 239, marveč radi zanemarjenja dolžne pažnje. Radi posebnih, tisku lastnih okolišnosti se namreč v pretežni večini sploh ne more ugotoviti storilec, torej dotični, kateremu bi se, bodisi dolus bodisi culpa, mogli prištevati, in bi torej po občih načelih k. z. ne bil podan subjekt niti hudodelstva, niti pregreška. Kvečjemu bi se moglo postopati proti neznanim storilcem, to popostopanje pa ne bi dalo dovolj varstva napadenim. Zato je po vzgledu nekaterih drugih držav zakonodaja tudi pri nas v nadomestilo in popolnitev nezadostne obče kazenske od-

govornosti pri tiskovnih deliktih uvedla odgovornost za zanemarjeno pažnjo. Ker bi torej urednika sploh ne bilo moči kaznovati, ker ni bral inkriminirane tiskovine (ne članka!), v čije vsebini se nahaja zagrešeni delikt, — in torej (po občih določbah) nima z njim nobenega posla, mora vendar le za vso njeno vsebino odgovarjati, ker je zanemaril dolžno pažnjo. Odgovorni urednik torej, ki ni postopal določno, marveč ni bral, je s tem zanemaril ono dolžno pažnjo, in je v tem zanemarijenju podana njegova culpa z ozirom na vsebovani delikt, če ta delikt sploh eksistira. Biti mora torej najprej ugotovljen.

Odgovorni urednik zastopa svojo negligentia. Schwarze-Appellius-Wulffen (komentar k nem. Reichspressgesetz, 5. izd. 1914) je sicer drugačnega mnenja, in Nemci v literaturi kakor tudi v judikaturi Reichsgerichta zastopajo po tekstu nem. §§ 20. in 21. mnenje, da je uredniško zanemarijenje specifično tehnično in da nima prav ničesar skupnega s kulpozno počinitvijo delikta, podanega v vsebini. Toda nemška literatura in judikatura sta vsaj dosledni in izključujeta poleg te tehnične »Fahrlässigkeit« svojega § 21 še konkurenco stvarne culpe. Zgorajšnje stališče Nemcev je pa v Avstriji povzročilo »die ärgste Begriffsverwirrung« (Liszt) že teoretično; v praksi se je zgodilo v slučaju sojenja po čl. VIII/62, da je kasacijski dvor trdil, da je podana možnost konkurence kulpe (§ 239 k. z.) z zanemarjeno pažnjo, odnosno da ta v primeru čl. VIII/62 — sploh ne velja!¹⁾ Do takšnih pojmovnih nemožnosti se je povzpela celo avstrijska najvišja instanca, in to v tisti dobi, ko je v avstrijski judikaturi v drugih slučajih, ko ni šlo za čl. VIII. — Lisztova teorija bila splošno priznana, kakor je še dandanes.

Tiskovna culpa ni posebna negligentia svoje vrste, marveč kaže vse bistvene znake kakor culpa v k. z. sploh. Najprej mora biti podan delikt.

To je menda nesporno: »Zanemarjena pažnja« se ne kaznuje sama zase, marveč šele in le takrat, če in kadar najdeš v vsebini tiskanega spisa kaznivo dejanje. Saj se celo višina kazni ravna po stopnji dejanja. Nepazljivost, nemarnost se kaznuje, ker je z njo podano ravnanje proti zabrani ogražanja (Confer §§ 341, 427, 335 k. z.). To naziranje je bilo tudi zakonodajalčevo (Haus d. Abgeordneten, Bericht 1868, Herrenhaus, Bericht 1868, Bericht d. vereinigten judiciellen u. polit. Commission). Sicer je pa vztrajala tudi judikatura glede samega čl. III/68 vedno na Lisztovi edini pravilni pravni konstrukciji. Kasacijsko sodišče z dne 27. julija 1882, št. 1386 st. cit. pri Granichstädtenu, klasično formulira: »Mnenje,

¹⁾ Glej sodbe avstr. kas. dvora št. 1742, 1763, 2021, 2034, 2130, 2135, 2505, 3809.

da bi ta delikt, kakor je normiran v § 1. čl. III, bil samostojen in da bi ne imel z delikti k. z. nikakršne zveze, ni pravilno. Odgovornost po čl. III nastopi, kadar utemeljuje vsebina tiskanega spisa dejanski stan zločina ali pregreška, pa ni mogoče nobenega teh deliktov prištevati po splošnih temeljih k. z. Pred izrekom o čl. III mora torej vedno biti izrečena presoja o objektivnem dejanskem stanju vsebine tiskanega spisa kakor tudi presoja, ali se lahko ta dejanski stanj prišteva po splošnih temeljnih določbah kazenskega prava. Obstoji torej koneks prestopka po čl. III z onimi delikti, ki so utemeljeni v kaznivi vsebini tiskanega spisa.«

Čim je ugotovljeno, kaj je pravzaprav »zanemarjena pažnja«, — ki torej ni nič drugega, nego kulpozno učenje konkretno podanega delikta, sledi iz ugotovitve samo po sebi tudi: Ista oseba se ne more istočasno obsoditi i radi določno storjenega čina i zanemarjene pažnje (z ozirom na isti delikt), še manj je možna istočasna culpa (§ 239) in »zanemarjena pažnja« ali celo konkurenca obeh. Skratka, § 239 velja le za primere izven tiska, čl. III. pa le za odgovornega urednika v tiskovnih stvareh. § 239 je v tiskovnih zadevah derogiran za odgovornega urednika.

Dokaz istine v primeru »zanemarjene pažnje« po ugotovitvi bistva tega zanemarjenja ne nudi nobenih težkoč več. Najprej treba ugotoviti, ali je v inkriminirani vsebini sploh podan delikt, n. pr. pregrešek proti varnosti časti po tisku, ali ni podan. Vsebinski § 490. k. z. je v teh primerih merodajna. »Če je obdolževalec obdolžitev ex §§ 487 in 488 objavil na način, omenjen v § 489 (i. e. »v tiskovinah...«), »nastopi njegova kaznivost, če ne dokaže istinitosti svojih trditev...« Če sem torej na način § 489, torej v novinah, zasebnega obtožitelja n. pr. obdolžil, da se je dal v uradu podkupiti, se izognem kazni le, če svoje trditve dokazem. Kaj pa, če sem kot odgovorni urednik dotičnih novin le s svojo nepazljivostjo omogočil, da so v listu, za katerega odgovarjam, objavili takšno obdolžitev, ki sem zanj sam izvedel šele drugo jutro, ko sem vzel primerek svojega lista v roke? Na zasebno obtožbo napadenčevo se lahko rešim kazni s tem, da ponudim dokaze za istinitost objavljenih trditev. Kaj pa, če priznam in povem, da sem zanemaril svojo uredniško dolžnost? S tem samo priznam, da očitane delikta, v tem primeru tiskovnega delikta po §§ 487. in 488. k. z., nisem storil določno, marveč v smislu čl. III/68 kulpozno. S tem priznanjem, da sem »le« kulpozni storilec prestopkov odn. tiskovnih pregreškov §§ 487, in 488., pa še nisem izgubil one dobrote, ki mi jo nudi § 490., da se namreč izognem kazni z dokazom istinitosti trditve, marveč lahko takšen dokaz ravnotako ponudim, ka-

kor če sem dolozni storilec. Ta dokaz se mora ob siceršnji ničnosti dopustiti in izvesti. Samo po sebi se vendar ume, da ne smem biti, če priznam svojo kulpo, materialno in procesualno na slabšem, kakor če sem isti delikt storil dolozno, in vrhu tega § 490. ne daje dokaza resnice samo doloznemu, marveč ravnotako kulpoznemu obtožencu, odnosno ne pozna razlike med obema.

Praksa zadnjih let je uvedla drugo anomalijo: Senat stavi obtoženemu odgovornemu uredniku vprašanje: »Ali ste čitali inkriminirani članek pred natisom ali ga niste?« To se pravi: »Ali ste predmetni delikt storili dolozno ali kulpozno? Povejte to takoj!« Obtoženi bo na to vprašanje odgovoril, kakor se sklada z interesom obrambe. Prosto mu je odkloniti odgovor in se v primeru obtožbe po §§ 487. in 488. sklicevati na določbo § 490., ker je itak enako, ali je bral ali ne (t. j. ali je dolozno ali kulpozno objavil), ker ima v e d n o možnost, dokazati istinitost objavljenih trditev. Le tam kjer je obsodba radi kulpoznosti obtoženemu odgovornemu uredniku ugodnejša [torej bodisi, da se dokaz istinitosti n i p o s r e č i l, bodisi da (n. pr. po § 489. k. z.) sploh n i dopusten], bo obtoženi odgovorni urednik bodisi že izprva (§ 489 k. z.) ali pa šele koncem izjalovljenega dokaznega poskusa rekel: Dokaz se je izjalovil (ni dopusten), ergo bom kaznovan. Česar pa nima avtor, to dopušča zakon meni kot uredniku in tega privilegija se poslužujem: Zakrivil sem pregrešek proti varnosti časti s tiskom kulpozno, ker članka pred natisom vkljub svoji dolžnosti nisem bral, zato bom pač obsojen radi prestopka po al. 5, čl. III/68.

Vsaka drugačna razlaga je contra legem, ravnotako siljenje, naj se odgovorni urednik v naprej izjavi, ali je bral ali ni. Če sem grešil dolozno ali kulpozno, se bom že sam zagovarjal, če hočem v obeh smereh sukcesivno, ali pa samo v eni, in sicer v tisti, katero si kot obtoženec izberem. Če pa kot odgovorni urednik — obtoženec izjavim, da na stavljena vprašanja ne odgovorim, ali da nastopam dokaz istinitosti, me de lege lata nikdo ne more obsoditi, češ da sem predmetni delikt zakrivil kulpozno, in da zato nimam dokaza resnice!

Prehajam na čl. VIII. Lasserjeve novele od 17. decembra 1862, št. 8 drž. zak. ex 1863. »Kdor si povodom še tekoče kazenske razprave drzne (sich erlaubt) objaviti v tiskanih spisih razmotrivanje o moči dokazil ali postaviti domneve o izidu razprave, a'i pa potvore pravnih podatkov, tako da bi s tem prehitel izrek sodišča in pred njim vplival na javno mnenje, — ta je kriv p r e g r e š k a in se kaznuje z zaporom« itd.

Pri sojenju o deliktih čl. VII. in VIII./62 je avstrijsko kasacijsko sodišče doseglo rekord one ozkosrčne uporabe zakona, ki sem jo omenil uvodoma, in je v zakon sam interpretiralo še nekaj več,

kakor se tudi pri najnatančnejšem proučevanju teksta najde v njem. Judikatura kaže baš tukaj pravcato »Spitzfindigkeit«. Popolnoma je prezrla v Lasserjevi noveli izrečno označbo, da obsega ta zakon le »nekatero dopolnitve« občega in vojaškega k. z., in če je on sočasen s tisk. zak. 17. decembra 1862, je pa čl. III./68 kasnejši in se nanaša na k. z., kakršen je ta leta 1868. bil, torej že »dopolnjen« z Lasserjevo novelo.

Navajam primere judikature kasacijskega sodišča po Manzu. Št. 1742 se tiče čl. VII./62. V njej je sodišče našlo čudovito formulo, da delikt po čl. VII. ni storjen z »vsebino« tiskanega spisa, marveč z dejstvom objave! Torej tudi prestopok § 309. k. z. ni »Inhaltsdelikt«. Ta razlaga je tem zabavnejša, če si predočimo, kaj razume čl. III./68 pod terminom »Inhalt«. § 28. govori o kaznivem činu, storjenem po »vsebini«, v nasprotju s tiskovnimi delikti, storjenimi s kršenjem obrtnih predpisov (§§ 1—8) in policijskih (§§ 9—27); nikjer pa tiskovni zakon ne pozna razlike med delikti »vsebine« in delikti fakta samega, kot kakršnega navaja citirana sodba prestopok ex § 467. k. z. V cit. sodbi je tudi docela eskamotiran tekst čl. III., ki dovolj jasno pove, da se urednik (ne lastnik, avtor itd.) kaznuje radi zanemarjene pažnje za one delikte, kojih dejanski stan izvir iz vsebine tiskovine, ne pa iz tega, ker se je opustila prijava, ni vplačala kavgija (pred 1894), niso objavila imena, ni bilo koncesije, so se širili zaplenjeni sestavki itd. Ti delikti so delikti prvih dveh oddelkov tisk. z., oni pa, ki izvirajo iz vsebine, so delikti 3. oddelka, §§ 28. et sequ. odnosno čl. III./68. — »Inhaltsdelikte« v drugačnem smislu te besede so skonstruirani le, da se more sofistično podpreti nevzdržna razlaga, češ da čl. III./68 tukaj ne velja, t. i. in praxi naj se odgovorni urednik le obsodi. Fnaki sta sodbi št. 2034 z enako utemeljitvijo in št. 1763 glede čl. VIII./62

Z nekoliko drugačnimi razlogi brani isto zgrešeno stališče sodba št. 2130, češ, »culpa zadostuje«, čl. III./68 ni »subsidiaren« za čl. VIII./62. »Poslednji se ne stori samo namenoma in samo z vsebino«, češ kaznivost je utemeljena v objavi sami, pa če je ta objava le tudi kulpozna.

Vse te sodbe so napačne, ker si niso predočile gori ugotovljenega pravnega bistva do'očbe čl. III./68 in so poleg njega v nasprotju z zakonom skonstruirale še posebno kulpoznost po čl. VII. in VIII./62 in za ta zakon odpravile veljavnost čl. III./68. Pri tem so postopale tudi nelogično, tako da n. pr. za § 309. ali katerikoli drugi k. z. takšne odprave niso izrekle. Pomagale pa so si za svoje svrhe s tem, da so falsificirale smisel tisk. zakona in da operirajo samo z besedo »Inhalt«, pri tem pa razen zgorajšnjega v zakonu utemeljenega razlikovanja raznih skupin tiskovnih deliktov prezro tekst: »... Druckschrift, deren Inhalt den Tatbestand... begründet«. Tudi če bi ne bilo gori omenjene razdelitve na sku-

pine tisk. deliktov, bi že ta tekst sam zadostno pojasnil, da se nanaša čl. III. na vse tiste delikte, kojih dejanski stan je (še) utemeljen v vsebini tiskovine, torej tudi v primeru § 467. in čl. VII. ali VIII./62.

Takšne nepravniške konstrukcije avstrijskega kasacijskega sodišča postanejo razumljive šele, če si predočimo, da so se za takšna in ostrejša stališča zavzemali možje, kojih imena so znana iz politično-pravne zgodovine naše prošlosti. Steinbach, Schrott, Lorenz, Pelsner, Hauer, Haselmayer, Ernst, Hellmann, Woynarowicz, — ta imena zadostujejo. Omeniti smem, da je šlo v vseh citiranih primerih, bodisi proti češkim nacionalističnim ali nemškim socialističnim listom, enkrat proti poljskemu opozicionalnemu, enkrat pa proti oni brošuri, ki je dosegla (skupno z Masarykovo borbo) revizijo proslulega Hilšerjevega procesa. Kasacijsko sodišče je takrat zelo uspešno ščitilo reakcijo. Naj omenim še, da so se v vseh cit. izrazito političnih procesih proti mnenju kasacijskega sodišča, čeprav brezuspešno, vendar odlično borili znani branitelji Pacák, Harpner, Körner, Ofner, kar tudi ni brezpomembno. Četudi več ne spada v okvir tega članka, naj tudi v tej zvezi omenim, da so isti kas. senati z ekstenzivno interpretacijo brez nujne utemeljitve iz teksta zakona čl. VIII./62 proširili v smislu, da pomeni »im Zuge befindliche Strafverhandlung« celo postopanje do sodbe o eventualni ničnostni pritožbi, torej do pravnomočne sodbe, kar ne odgovarja niti tekstu zakona, niti tekstu k. pr. r., ki določa, kaj je »Strafverhandlung«, »Hauptverhandlung« in »Verhandlung« in kedaj konča. Toda te sodbe priznavajo, da ima čl. VIII. »izrazito policijski značaj za vzdrževanje reda v tiskovnih zadevah«, da torej ni dopolnitev občega k. z., in da veljajo pro futuro tudi preko novejšega čl. III./68! Ena sodba govori celo o »kazenski politiki«. Sodba št. 3809 pri takšnem svojem postopanju celo izrečno citira Liszta str. 132, češ, »urednik je storilec, bodisi doložni ali kulpozni«, pri tem pa daje pojmu kulpoznosti drugačno vsebino, kakor poklicani avtor, katerega potemtakem sodba falzificira. (Neupoštevana ostane na tem mestu še utesnitev čl. VIII. po § 103 s. k. z.)

Nadaljnje vprašanje se tiče §§ 19—21 tisk. z. Kakšen mora biti popravek, kedaj je urednikova odklonitev popravka utemeljena ali ne, in na kaj se sme razsoditi?

Po § 19. mora periodična tiskovina sprejeti vsak popravek objavljenih dejstev pod taksativno navedenimi pogoji. Neutemeljeno urednikovo odklanjanje se kaznuje kot prestopke.

Kedaj je urednikovo odklanjanje neutemeljeno? Pogoj, da nastopi prisilna dolžnost objaviti popravek, je, da je bilo (neresnično) dejstvo v novini objavljeno. Dejstvo, ne pa sodba, mnenje, kritika itd. Ali pa mora sodnemu izreku, naj se odklonjeni popravek prinese, event. dotlej list ustavi, vedno slediti tudi obsodba radi pre-

stopka, ker se že popravek ni prej objavil? Ali se »neutemeljenost« urednikove odklonitve razume subjektivno ali objektivno? V poslednjem s'učaju je bila neutemeljena, če ni imel urednik zadostnega odklonilnega razloga, in sicer po sodnikovem mnenju; v prvem pa bi bilo kaznovanje izključeno, če je urednik bona fide šmatral odklonilni razlog za podan, tudi če ni bil objektivno podan; če je torej svoje odklonilno stališče s m a t r a l za utemeljeno (Liszt, str. 184). Poslednje stališče je pravilno. Brez dolusa tu ni delikta. Sicer je po tekstu § 21. mogoča sodba na objavo brez obsodbe radi dosedanje odklonitve.

V nadaljnem pa se ne morem strinjati z Lisztom, ki dosleden svojemu naziranju o absolutni obveznosti formalno pravilnega popravka dopušča takšen popravek tudi, če je uredniku z n a n o, da trdi popravek nekaj neresničnega. Lisztu je popravek le formalno omogočenje, audiatum et altera pars, s tem, kar smatra o n a za resnično. Toda to je stvarno nelogično. Popravljajo se dejstva in ne sodbe ali mnenja o njih. Če trdim, da je pri volitvah g. X. dobil le 50 glasov, on pa »popravlja« in trdi, da jih je dobil 1000 in da je izvoljen, jaz pa kot odgovorni urednik vem, da to ni res, — potem je X. dal sicer formalni popravek dejstva z lažno trditvijo. Ali moram res ta popravek objaviti, ut audietur et altera pars? Ali res nisem upravičen, ta popravek odkloniti? Formalistično Lisztovo stališče gre kakor vsako formalistično vsekakor preda'eč in mimo bistva. V zakonu ni določbe, ki bi zahtevala takšno strogost, v praksi pa bi izvajanje takšnega formalno pravilnega, pa stvarno neresničnega popravkarstva pomenilo, da se novinstvo zatre, da se uvede podivjanost in da se tudi zločinskimi elementom nudi možnost, da pod plaščem krivo razumljenega ali krivo interpretiranega zakona občutno oškodujejo javne interese.

Sporno je tudi vprašanje, ali je popravek naperjen proti ponatiskujočemu listu, ki citira vir. Če n. pr. ljubljanski list pravi: V beograjski »Pravdi« čitamo... in na to citat. ali imam pravico popravka le proti »Pravdi«, ne pa tudi proti ljubljanskemu ponatiskujočemu listu? Tudi takšno mnenje bi b'lo preveč formalistično. Razume se, da imam pravico popravljanja mene se tikajočih neresničnih dejstev v vseh novinah. Sicer bi se obrekovanju odprle prav ugodne prilike in možnosti. »V periodično tiskovino se mora sprejeti vsak popravek v njej objavljenih dejstev«, pravi zakon, brez ozira, ali je ta objava citat ali ni.

Povzamem. »Zanemarjena pažnja« je torej tudi nekak privilegij, katerega zakon daje odgovornemu uredniku kot odškodnino za fikcijo, po kateri zastopa ta čine tretjih event. za njegovim hrbtom se skrivajočih oseb. »Zanemarjena pažnja« je kulpozno učenje onega delikta, katerega bi bil obtoženi urednik dolozno sto-

ril, če bi bil inkriminirani članek n. pr. sam napisal. Pred izrekom o zanemarjeni pažnji mora biti izrečena presoja o dejanskem stanju vsebine tiskanega spisa in ali se mora ta dejanski stanj prištevati po običnih temeljih k. z. Ali obstoji, je quaestio facti. Dokaz istine se kulpozno storilcu ne more odrekati razen v primerih, v katerih bi tudi dolozni storilec takšnega dokaza ne imel.

Ker »zanemarjena pažnja« ni delikt zase, marveč le kulpozno učinjenje konkretnega zločina, pregreška, zato tudi ni izjeme in velja čl. III./68 za vse določbe k. z., torej tudi za pregreške ex čl. VIII./62. Culpa § 238. poleg čl. III. za odgovornega urednika ne obstoji, marveč je izključena.

Popravek je dopusten proti vsaki novini, tudi z navedbo vira ponatiskujoči, toda urednik ga sme odkloniti kot stvarno neresničnega in nastopiti dokaz istinitosti onih navedb, proti katerim je bil (neresnični) popravek naperjen. Če se dožene, da je popravek objektivno utemeljen, je v danem primeru urednik vendar le brez krivde, dasi ga doslej ni priobčil, ker je priobčenje odklonil bona fide, kazniva je le mala fides, ki stori odklonitev šele neutemeljeno.

V članku napadena avstrijska praksa, ki se sedaj pri nas ponavlja, ni brezizjemna in se pri nas ne pojavlja iz istih razlogov kakor je nastala na Dunaju. Uveljavlja se pač moč tradicije in pa vpliv kvarnih posledic sedanjih razmer. Vendar je treba priznati, da so si gg. sodniki ohranili objektivni pogled in toplo srce za potrebe in pravice novinarstva in soglasno je mnenje, da je potrebna korenita reforma de lege ferenda. Doglej pa mora priti tudi revizija dosedanje prakse vočigled izredno bogati raznolikosti mnenj na čisto pravno-konstruktivnem polju.

Enotnost pravne vesoljnosti.

Univ. prof. dr. Leonid Pitamic.

Splošno opaženi znak moderne znanosti je diferenciacija in specializacija, povzročena po naraščajočem izkustvenem materialu, ki čaka duševnega obvladanja. Manj opaženo pa je stremljenje po sintezi specializiranih znanstvenih panog, ki se je začelo razmahati v naši dobi pod vplivom intenzivnejše filozofske poglobitve. To prizadevanje, združevati posamezne dele znanosti v enoten sistem, ustvarjati kolikor moči enotno sliko človeškega spoznanja, pa ni samo izraz našega stremljenja po harmoniji, ne služi samo naši duševni potrebi, ki hrepeni po idealu enotnega svetovnega nazora, temveč je nujno zvezano z interesi specializacije same. Zakaj tudi specializirani del znanosti se utegne uspešno razviti in plodovito

vplivati na sosedne mu dele le, ako je točno določen prostor, ki ga zavzame v sistemu znanosti, tako da se razkrijejo vezi, ki združijo te razne grane v organično enoto. Pogoji, da se doseže ta daleki in visoki cilj, je utrditev filozofskih podlag posameznim znanstvenim panogam, kar se v prvi vrsti javlja v razšiščevanju in izboljševanju znanstvene metodologije.

Ni se torej čuditi, da je knjiga,¹⁾ o kateri mi je poročati, posvečena H. K e l s e n u, znanemu državoslovcu, pravnemu filozofu in inavguratorju normativne metode v pravni vedi, ki skuša z neutrudljivo energijo uveljaviti v celokupnem pravoslovju eno in isto, takozvano čisto pravno teorijo. Že naslov V e r d r o s s o v e knjige priča o cilju, ki si ga stavi, najti namreč ono p r a v n o v e z, ki združuje meddržavno pravo z državnim, s tem pa tudi vse v posameznih državah veljavno pravo v enoten pravni sistem. Ker ni mogoče podati v kratkem izvlečku vsa zanimiva izvajanja avtorjeva, se hočem ustaviti le pri onih, ki se mi zdijo posebno važna ali ki nudijo nekaj novega.

Dodirna točka med državo in meddržavnim pravom je nauk o suverenstvu. Temelj meddržavnopravne vede izza dobe nemškega filozofa Hegela in pod vplivom njegovih teorij je bilo državno suverenstvo v smislu popolne svobode ozir. neomejene avtonomije državne »volje«. Meddržavno pravo, ustvarjeno po volji države, zavisi seveda popolnoma od te volje; obveznosti tega prava trajajo le toliko časa, dokler jih država »hoče«. Sicer je dogma o »volji« v pravu zavladala v isti dobi tudi v drugih pravnih panogah. Posledica te teorije v našem vprašanju je, da ni moči govoriti o meddržavnem kot o nekem za državo obveznem pravu in da se to pravo reducira na nekako »zunanje državno pravo«... Zato se uveljavlja v najvejšem času vedno bolj naziranje, da je treba za razumevanje meddržavnih obveznosti predpostavljati neko n a d državami in neodvisno od njih veljavno pravo; tako H o' a n d e c K r a b b e, M a d ž a r S o m l ó, severni Američan L a n s i n g in mnogi drugi, zlasti pa K e l s e n, ki pravi, da je volja umljiva le kot človeški pojav, ki jo je moči le tedaj kvalificirati kot državno ali svetovno »voljo«, ako se predpostavlja, da prišteva kakšna n o r m a izjavo človeške volje državni ali svetovni oblasti. Tako se prenese vprašanje o »pravni« volji in s tem tudi o suverenstvu na normativno polje. Če se smatra s Kelsenom pojem suverenstva kot atribut najvišje pravne norme, potem se nudi dvojna možnost: ali je pravni red države najvišji, potem črpa meddržavno pravo svojo avtoriteto iz države; ali

¹⁾ »Die Einheit des rechtlichen Weltbildes auf Grundlage der Völkerrechtsverfassung« von Dr. Alfred V e r d r o s s, Privatdozent an der Universität u. Professor an der Konsularakademie Wien, I. C. B. Mohr, Tübingen, 1923.

pa je meddržavno pravo najvišje, potem so mu države podvržene.²⁾ Kelsen je mislil, kakor mnogi drugi, da pomeni in da je pomenilo suverenstvo nekaj najvišjega, nekaj, kar nima svojega izvora v ničemer drugem, nekaj, kar je samo *causa sui*. Verdross pa dokazuje, da je to naziranje napačno, ker je znanost do Hegela rabila to besedo v drugačnem smislu. Zlasti Jean Bodin, ki velja za klasičnega zastopnika teorije o suverenstvu, pripisujoč jo državi, ni hotel reči, da je državni pravni red najvišji in da ni podvržen kakšnemu višjemu zakonu. Nasprotno trdi Bodin, da je suverenski knez podvržen božjemu in naravnemu pravu; k temu se pa je takrat štel tudi meddržavno pravo. V popolnem skladu s tem je njegova trditev, da je deželni knez vezan na pogodbe, ki jih je sklenil z inozemstvom in da je sploh vezan na »*lex omnium gentium communis*«. Pripisujoč državi »*summam potestatem*« ni torej Bodin hotel reči, da je državno pravo najvišje in neodvisno. Atribut »*summa*« spada k »*potestas*«; slednja beseda pa pomenja, kakor Verdross razlaga, neko posebno kvalificirano pravno *instanco*, ki kot »*summa*« ni podložna višjemu pravnemu organu. Gre, kakor pravi Verdross, edino!e za trditev, da ni od države neodvisnih organov, ki bi državi sodili, tako da je utegnil Bodin pravilno označiti ono državo, ki je podvržena samo naravnemu in meddrž. pravu, kot tako »*qui superiorem in terris non recognoscit*«. Če odklanja Bodin nad državami stoječo »*potestatem superiorem in terris*«, ni mislil na meddržavno pravo, temveč na kak odločujoči, spore med državami v zadnji instanci rešujoči organ, ki je postavljen po višjem nego državnem pravu. Kompetenco držav, da same tvorijo odločujoče organe v meddržavnih sporih, da niso podvržene drugim organom (n. pr. papežu ali cesarju), to kompetenco je imenoval Bodin suverenstvo. Sicer pa sega ta nazor daleč nazaj v sholastiko, do Tomaža Akvinskega; zlasti pa sta Victoria in Suarez zastopala to idejo. Victorii ne pomeni suverenstvo, da je država v vsakem oziru najvišja avtoriteta, temveč samo to, da v večini posvetnih zadev ni podvržena višji instanci, da torej sama odloča. Za sholastiko so one države suverenske in s tem »*civitates perfectae*«, ki so principialno sodniki v lastni zadevi, ki ne pripoznavajo višjega sodnega organa; s tem pa nikakor ni rečeno, da imajo države najvišjo zakonodajo, da so one najvišji pravni red. Nasprotno: v smislu sholastike so države na podlagi meddržavnega prava suverenske. Suarez pravi jasno: možna bi sicer bila meddržavna instance, s katero bi države izgubile svojo suverenstvo; toda po običajnem internacionalnem pravu so države poklicane, da

²⁾ O tem tudi moja razprava »Državno in meddržavno pravo pod vidikom enotnega sistema« v Zborniku znanstvenih razprav II., založila jurišna fakulteta, Ljubljana, 1923.

sodijo v lastni zadevi in da branijo svojo pravico z orožjem. Podobnega mnenja so bili tudi poznejši pisatelji, n. pr. Albericus Gentilis in Hugo Grotius, ki smatra »summam potestatem« za pravno instanco, ki zoper njo ni rednega pravnega leka, ki pa ne stoji nad vsakim pravom, ker so zoper njo dopustni izredni pravni leki (vojna, represalije). Tudi Puffendorf, Wolff, Leibniz, Zouch in Rachel smatrajo suverenstvo (ali »summa potestas«) kot določeno kompetenco. Ravnotako Jakob Moser, teoretski ustanovitelj meddržavnopravnega pozitivizma. Slična je bila tudi doktrina francoske revolucije: svoboda države ni neomejena, temveč je zvezana s svobodo drugih držav, njih suverenstvo je medsebojno zavisno in omejeno. Suverenstvo ni logična kvalifikacija, temveč pravna kompetenca, določena po meddržavnem pravu. Kmalu na to pa pride Hegel s svojo šolo, ki prekine dolgoletno tradicijo tega pojma in mu daje, kakor smo že preje videli, nov smisel. Imamo torej dva pojma suverenstva: eden pomeni prvenstvo onega pravnega reda, ki stoji v pravni hierarhiji najvišje, drugi pa pomeni izvestni pravni položaj, izvestno pravno kompetenco. S suverenstvom meddržavnega prava v prvem smislu se utegne združiti suverenstvo države v drugem smislu. Kakor smo videli, je proglasil suverenstvo države ravno oni nauk, ki je tudi razvijal idejo nadrejenosti meddržavnega prava nad državnim.

Po tem lepem historičnem dokazovanju raziskuje Verdross empirično, v katerem smislu da so države suverenske. Na podlagi novejših mednarodnih dokumentov pokazuje, da pojmuje veljavno meddržavno pravo suverenstvo v istem smislu kakor stara srednjeveška veda, namreč kot poseben obseg pravnih kompetenc. Če pa je suverenstvo izraz za izvestno pristojnost, ni nobene ovire smatrati »polu-suverenstvo« za izraz druge, t. j. manj obsežne kompetence. Drugo poglavje Verdrossove knjige se bavi podrobneje s tolikokrat že razpravljanim razmerjem države do meddržavnega prava. Odklanjajoč Hegelovo teorijo o državni volji kot temelju prava izhaja avtor iz Kelsenovega stališča, da se mora v svrhu kvalifikacije kakega akta človeškega hotenja kot državne volje predpostavljati pravni rek. To pa pomenja edinole, da naniza pravo na izraz izvestne, kvalificirane volje izvestne pravne posledice, ki so druge kakor one, ki jih naniza pravo na izraževanje takozv. »privatne« volje. Državna volja pomenja torej izvesten krog določenih pravnih položajev. Razmerje med državnim in meddržavnim pravom si lahko mislimo kot razmerje dveh pravnih krogov. Stara sholastična teorija je bila univerzalistična; smatrala je države in nad njimi stoječe mednarodno pravo za nekako enoto, odnos tega prava k državam pa kot razmerje celine k svojim delom. Tako pravi prej navedeni Victoria: *Humanum genus quantum-*

vis in varios populos et regna divisum, semper habet aliquam unitatem, non solum specificam, sed etiam quasi politicam et moralem.« Akoprav so stali tudi poznejši pisatelji do 19. stoletja v glavnem na istem stališču, se da, tako pravi naš avtor, ta problem rešiti pravilno le, ako izmenjamo sedaj običajno razdelitev prava pod vidikom človeških interesov, (torej v državno, upravno, kazensko, procesualno, trgovsko itd) z razpredelitvijo, ki je pravu imanentna, ki ustreza hierarhičnemu redu v pravu in ki po tem redu razvršča pravo v razne stopnje. Vsaka stopnja pomenja konkretizacijo njej nadrejene stopnje. Tako prihajamo do pravnih stopenj ustave, zakona, uredbe, sodbe in ukrepa. (Vendar pa ostane sedaj običajna pod vidikom človeških interesov izvajana razpredelitev prava utemeljena in potrebna iz pedagoških razlogov.) To spoznanje, ki vidi n. pr. v kategorijah »pravnega reka« in »pravnega posla« le relativno nasprotje, tako da se pokaže n. pr. zakon premotren iz njemu podrejenih stopenj kot pravni rek, iz nadrejene mu ustave pa kot pravni posel, da se pokaže sodba iz vidika zakona kot pravni posel, iz vidika strank pa kot lex, kot pravni rek, — to spoznanje se svita že v dobi naravnega prava (Samuel Rachel). V novejši pravni literaturi so to idejo nanovo povzeli Bierling, Thoma, zlasti pa v ostroumnih izvajanjih in s prepričevalnimi argumenti Adolf Merkl.

Za določevanje razmerja med državnim in meddržavnim pravom je odločilnega pomena, ali se nahajata oba ta pravna kroga v isti hierarhiji, in če je temu tako, na kateri stopnji te hierarhije se nahaja vsak teh krogov. Že prvi poskus primerjanja teh dveh krogov med seboj nas uči, da morata imeti skupno bazo, sicer ne bi bilo med njima katerokoli pravno razmerje možno. Vsled tega je monistično naziranje neizbežno. To smer zastopajo, vsak po svoje, Sander, Wenzel, Kelsen, Krabbe, Duguit, Salviole in že leta 1911 Stammer. Dočim pa misli Kelsen, da je vprašanje, ali je državno pravo nižja stopnja, meddržavno pravo pa višja ali pa narobe, odvisno samo od hipoteze, iz katere izhajamo, da se torej to vprašanje znanstveno ne da rešiti, skuša Verdross dokazati, da obstojajo pozitivno pravne vezi, ki vežejo navedeni dve stopnji prava. Isto je že v 18. stoletju poskusil J. J. Moser, in sicer na podlagi državnih dokumentov (uradnih izjav monarhov in drugih državnih organov), ki se pozivajo na meddržavno pravo. Tudi slavni angleški jurist W. Blackstone je prišteval meddržavno pravo common-lawu, t. j. celokupnemu v Angliji veljavnemu pravu. Po ugotovitvi, da se rabi izraz »priznanje meddržavnega prava« v dvojnem smislu, 1.) tako, da se »priznava« to pravo kot del državnega prava, 2.) pa tudi v tem smislu, da se pozivajo države na meddržavno pravo, kakor se poziva sodba na zakon in zakon na ustavo, prehaja Verdross na

konstruktivno delo, namreč na pokazovanje pozitivno pravnih vezi med obema pravoma. Iz obilice pravnih činov, po večini razsodb mednarodnih sodišč, izhaja, da se poziva mednarodna praksa na te-le pravne vire: pogodbe, običajno pravo in »mednarodna pravičnost«. To so torej viri pozitivnega prava. Tudi člen 38. statuta internacionalnega sodnega dvora, ustvarjenega na podlagi pakta o društvu narodov, našteva kot pravne vire za pravosodstvo tega sodišča: 1.) pogodbe, 2.) internacionalni običaj, 3.) splošni pravni principi, ki so pripoznani od civiliziranih narodov, in 4.) kot subsidiarni vir sodnijske razsodbe ter doktrino najbolj kvalificiranih juristov raznih narodov. Tako je pripoznana pravoslovcem, naj si delujejo praktično v mednarodnih sodiščih ali teoretski kot učenjaki, slična pravica kakor so jo imeli rimski juristi: *ius respondendi*.

Je torej nek krog pravnih pravil, ki stoje nad državami in ki jih smemo nazivati »ustavo« meddržavnega prava, ki pa spada ob enem tudi k ustroju ali ustavi posameznih držav, ker določa in razmejuje njih teritorialno in stvarno kompetenco. Vsled tega razločujemo dvoje območij države: prvo se nanaša na zadeve, ki jih sme država sama urediti, drugo pa na zadeve, ki jih sme država le sporazumno z drugo državo ali z nekaterimi drugimi državami, torej le po meddržavnopravnem postopku urediti. Ta ideja se zrcali tudi v odst. 8 člena 15. pakta o društvu narodov, kjer je govor o takih spornih vprašanjih, ki jih internacionalno pravo prepušča iz ključni državni kompetenci. Toda napačno bi bilo naziranje, da urejuje meddržavno pravo le zadeve med državami. Papež n. pr. je tudi po sedaj veljavnem internacionalnem redu pravni organ, kljub temu, da ni več državni poglavar. Pa tudi država, ki še ni mednarodno pripoznana, pomenja pravno stanje, ki je v meddržavnem pravu pomembno.

Glavni razlog, ki se navadno navaja za ločitev državnega in meddržavnega prava v dve samostojni skupini, je ta, da se pojavljajo nasprotstva med obema pravnima krogoma, da se n. pr. mnogokrat ne smatrajo državni čini, ki nasprotujejo meddržavnemu pravu, za nične, marveč za pravno veljavne. Toda, kakor Verdross pravilno poudarja, se isti problem pojavi tudi v okviru državnega prava, n. pr. protiustavni zakoni. Taki zakoni niso a priori nični, temveč se morajo pri sodiščih uporabljati kakor vsi drugi zakoni, ali pa je predviden poseben postopek za event. razveljavljenje takih zakonov. Isto se dogaja v razmerju med zakonom in uredbo ter med zakonom in sodbo. Vendar pa vsled tega ni kršena enotnost pravnega reda, zakaj ta red sam predvideva, kako naj se ta nasprotstva premostijo, ali pa jih sam dopušča. Kakor ostanejo protiustavni zakoni, protizakonite uredbe in sodbe pravno veljavne, ako jim pusti ustavna norma pravno veljavo kljub vsem

tem hibam, — ravno tako ostanejo mednarodnemu pravu nasprotujoči državni čini pravnomočni, dokler niso v meddržavnem postopku razveljavljeni. Ali ni v vsem tem vendar notranje protislovje, da se isti stvarni položaj ob enem zatruje in zanikuje? Verdross pravi da ne; kajti predpis, izdajati le ustavi ustrezajoče zakone, se obrača na zakonodajalca, dočim se obrača predpis, uporabljati tudi ustavi neustrezajoče zakone, na sodnike in takozv. izvršilne organe. (V svoji prej omenjeni razpravi sem bil izrazil isto misel tako, da so izvestni organi pri svojem delovanju vezani na izvestno stopnjo prava in da ne smejo presoјati te stopnje na njeno skladnost z višjo stopnjo). Kelsen je trdil, da je nemogoče predstavljati si v enotnem sistemu vsega prava tako ravnanje države, ki je meddržavnemu pravu nasprotno, ker je nemogoče, da bi mogla država kot personifikacija pravnega reda storiti nekaj, kar je temu redu nasprotno, kajti pravo, država ne more biti ob enem protipravno, dasi so seveda protipravni čini možni, ki se pa ne morejo prištevati državi, temveč samo dotičnim ljudem (organom). Verdross ugovarja: Kelsen zamenja pojem »država« kot personifikacijo pravnega reda s pojmom »država« kot določenim pravnim stanjem. Ako se govori o »državnem činu«, je mišljen samo drugonavedeni pojem države. Državni čini so pač izvestni pravni dogodki, ki imajo izvestne pravne posledice. Ako nasprotujejo ti činj meddržavnemu pravu, ne postanejo koj nični, temveč ostanejo v veljavi, dokler niso na zahtevo stranke v določenem postopku razveljavljeni. Kvalifikacija nepravilnih činov kot »državnih« je celo pogoj za uvedbo ravno navedenega meddržavnopravnega postopka. (Ta izvajanja avtorjeva se mi zdijo pomembna tudi za problem odgovornosti države.)

Opozoriti moram končno na »ekskurze«, razvrščene med razna poglavja knjige, v katerih obravnava naš avtor nekatere temeljne pravnofilozofske probleme in sicer 1.) umetna in naravna sistematika prava, 2.) kaj je pozitivno pravo?, 3.) meddržavno običajno pravo, 4.) splošno priznane določbe meddržavnega prava kot del državnega prava (z zanimivo interpretacijo zadevnih določb nemške in avstrijske ustave), 5.) revolucija in meddržavno pravo (dodano je besedilo ruske univerzalne sovjetske ustave, publicirane 7. julija 1923).

Ustaviti se hočem nekoliko pri Verdrossovem naziranju o pozitivnem pravu. On smatra za »pozitivno« ono pravo, ki se realizira v činih organov. »Naravno« pravo vsebuje samo splošna pravila, dočim se pozitivno pravo v njih ne izčrpa. Splošna pravila so samo del pozitivnega prava in tudi to šele tedaj, kadar se končno udeјstviyo v individualnih sodbah in izvršbah. Verdross misli, da je na ta način imanentno določil pozitivnost prava. to je da ni rabil za ta pojem izvenpravnega znaka. Toda ne glede na to,

da bi ta trditev potrebovala še temeljitega raziskovanja o pojmu organa (kar spada k najtežavnejšim vprašanjem pravne teorije), je avtor skušal z navedenim pojmovanjem določati samo razliko med značajem pozitivnega in onim naravnega prava; nikakor pa ni določil pojma pozitivnega prava sploh in ni rešil temeljnega in po mojem mnenju za pravo odločilnega vprašanja, kateri izmed več možnih pravnih redov, ki vsi pozivljajo »organe« v svrhu izvršitve, je smatrati za pozitivnega. Sodnik si mora najprej biti na jasnem o tem, kaj je pozitivno pravo, potem šele ga more realizirati v sodbi. Določiti pozitivnost prava na podlagi njegove že izvršene realizacije bi, vsaj v mnogih slučajih, dovedlo sodnika do nastopnega circulus vitiosus: pozitivnost prava spoznam na tem, da je realizirano; realizirati pa smem samo pozitivno pravo. Na ta način bi bil nov zakon vsled pomanjkanja predhodne realizacije sploh neizvršljiv. Problem pozitivnosti se pojavi že pri splošni normi; že glede nje je treba odločiti ali spada h »pozitivnemu« ali k »naravnemu« pravu, in to pred vsako njeno realizacijo. Je pa še en pomislek: ako se pozitivnost vsake splošne norme presodi po njeni izvršitvi, potem postane pravoslovje, t. i. veda pozitivnega prava deskriptivna znanost, ker se bavi samo z opisom do konca realiziranega prava, ne pa z oceno dejstev pod vidikom norme. Pravno pravi'lo kot nekaj, kar se naj realizira, pa kaže v bodočnost, ne v preteklost. Verdross očita Kelsenu in meni, da sva določila pozitivnost prava po izvenpravnih vidikih. Toda on sam se vara, ako misli, da je izbežnil tej po mojem mnenju neizbežni nujnosti, ko pravi, da se da tudi iz nižjih pravnih činov sklepati na višje in da se mora to v svrho določevanja ustave storiti tam, kjer ni napisane ustave (Angli'a). Če namreč ne predpostavljam višje pravne norme (in tega ne morem storiti, kadar jo hočem šele dognati), potem nižjih »pravnih« činov ne morem smatrati za pravne, ker dobijo ravno to kvalifikacijo šele od višje pravne norme. Čini, iz katerih izhajam, torej še niso kvalificirani kot pravni čini, oni so pri tem mojem prvotnem raziskovanju zgolj čini, gola dejstva, za katera tudi ne morem reči, da so čini organov, ker bi to mogli biti le pod vidikom neke pravne norme, ki podeljuje organsko kvaliteto. Če torej sklepam od zdolaj navzgor in če hočem na ta način priti do pravnega sistema, moram izhajati iz golih, v tem štadiju spoznanja še nepravilnih, n. pr. socialnih dejstev. Šele tedaj, ko sem, po teh dejstvih motiviran, si predstavil ali pripoznal neko ali neke pravne norme, se začinja pravna ocena, in to tudi za ona dejstva, iz katerih sem bil izšel.

Drugi moj pomislek se tiče organov meddržavnega prava, kakor jih pojmuje Verdross. On pravi, da ni direktnih organov meddržavnega prava, da so marveč le indirektni, ker prepušča to pravo posameznim državam, naj delegirajo svoje organe za med-

državne svrhe, in ker celo društvo narodov (kakor tudi internacionalna razsodišča) ni ustvarjeno direktno od meddržavne ustave, temveč pogodbeno, torej po drž. ustavah. Na to je odgovoriti, da je to stanje morda obveljalo v prejšnjih časih, v katerih se je pripoznalo sicer neko pravo, ne pa kaka instanca, nad državami. Sedanjemu stanju pa to naziranje ne ustreza. Društvo narodov n. pr. deluje po svoji skupščini in po društvenem svetu. Člani teh kolegijev so sicer delegirani od svojih držav in so torej organi teh držav. Ampak njih s k u p n o s t, torej njih z b o r n i več državni organ, temveč je organ meddržavne zajednice. Tako je tudi senat (gornja zbornica) v zavezni državi, ki je sestavljen iz delegatov, torej iz organov posameznih držav, organ zavezne države, ne pa državčlanic. Meddržavno organstvo je še jasneje vidno pri internacionalnem sodnem dvoru in pri društvenem tajniku, ki je imenovan od društvenega sveta in potrjen od skupščine. Ako pa smo primorani pripoznati ne samo neke nad državami stoječe pravne norme, marveč tudi od držav neodvisne in njim sodeče i n s t a n c e, potem nimajo države niti onega suverenstva več, ki ga jim je priznala starejša doktrina in avtor tu ocenjene knjige, namreč da imajo »summam potestatem«, to je neodvisnost od vsake naddržavne instance. En del državne kompetence je prešel na naddržavno ali meddržavno organizacijo. S tem pa se je menjala kvalifikacija »države« in potemtakem tudi pojem »država«. Meni se zdi, da ni ta pojem nespremenljiv in za vse veke enak, ampak da je odvisen od kvantitete v enem organizmu koncentriranih kompetenc, ter da se sploh z izpolnitvijo prava tudi pravni pojmi menjavajo. Znanstveno pojmovanje onega pravnega kompleksa, ki se naziva »država«, mora postati drugačno, če se ta pravni kompleks menja in to se dogaja tem bolj, čim bolj se izpopolnjuje meddržavno pravo.

V ostalem pa pomenja V e r d r o s s o v o zanimivo delo važen napredek v problematiki meddržavnega prava in lep prispevek k splošni pravni teoriji. Avtor se ni izkazal samo za spretnega v analizi in kritiki, marveč tudi za sposobnega v sintezi in konstrukciji.

Književna poročila.

Dr. Karl Gross, Lehrbuch des kath. Kirchenrechts mit besonderer Berücksichtigung der partikularen Gestaltung desselben in Oesterreich. Achte Auflage, auf Grund des neuen Codex juris canonici durchgreifend umgearbeitet von Dr. Heinrich Schueller, Hofrat des Verwaltungsgerichtshofes Wien 1922.

Vsem bivšim avstrijskim juristom dobro znana Grossova knjiga je izšla spomladi prošlega leta v o s m i izdaji. Knjiga, ki je doživela tekom 30 let osem izdanj, pač ne rabi več posebne ocene, za njene vrline govori dovolj živahen interes, s katerim je akademska mladina, pa tudi praksa segala po nji. Pri praktikih je bilo Grossovo delo priljubljeno seособno radi tega, ker je avtor pri vsaki snovi vestno opozoril na predpise v bivši Avstriji veljavnega partikularnega prava. Sedanji izdajatelj pa je storil pri predzadnji, t. j. sedmi izdaji v tem oziru še korak dalje ter je v posebnem (tretjem) poglavju drugega dela podal v pregledni obliki vse bistvene določbe avstrijskega državnega cerkvenega prava, s čimer je praktično vrednost učbenika še bistveno povzdignil. To posebno poglavje je po pravici pridržano tudi v najnovejši izdaji.

Izdajatelj dr. Schueller se je potrudil ohraniti knjigi po možnosti prvotno od umrlega avtorja ji dano obliko. Zato je ostala tudi razporedba snovi napram prejšnjim izdajam v bistvu nespremenjena. Posledica tega je, da so določbe najobširnejše tretje knjige kodeksa upoštevane le deloma; obdelano je namreč samo cerkvenoimovinsko in nadarbinsko pravo vštévši patronat, ter bračno pravo, dočim so predpisi o prvih petih zakramentih, o zakramentalih, o sv. časih in sv. krajih, o bogočastju, ter o cerkveni učni oblasti izpuščeni. Samo cerkveni pogreb se omenja prilično v zvezi z drugimi cerkvenopravnimi institucijami. Popolnoma neupoštevano je ostalo tudi cerkveno procesno pravo, (četrtá knjiga kodeksa), ker je »izgubilo dandanes svoj neposredno praktičen pomen« (str. 244). Ta argument pač velja za katolike-laike v Avstriji in Nemčiji, za klerike pa tudi ondj ne. Isto bi z enako omejitvijo lahko rekli o cerkvenem kazenskem pravu, a navzlic temu bi bilo vsako delo o modernem cerkvenem pravu brez dvoma nepopolno, ako bi se ne oziralo na peto knjigo kodeksa. V nekaterih delih naše države (Hrvatska-Slavonija, Bosna-Hercegovina, Srbija-Črnagora) pa se morajo upoznati s cerkvenim procesnim pravom tudi praktični juristi (odvetniki).

Navzlic temu pa, da nam Gross-Schueller ne nudi celotne slike novodobnega, s kodifikacijo iz l. 1917 ustvarjenega sistema veljavnega prava rimske cerkve, je treba brez pridržka šteti izdajatelju v zaslugo, da je on opremil prvi že dolgo vrsto let obstoječi, tako pri akademski mladini in mu tako zasigural uspešno uporabo tudi za bodoče. To delo ni bilo kakor v administrativi dobro vpeljani učbenik s sedanjo juristično vsebino lahka stvar, vendar pa je gosp. Schuelleru dobro uspelo; znal je ohraniti Grossovemu učbeniku vse njegove vrline, juristično izklesanost in preglednost, a ob enem na vseh merodajnih mestih z učinkom postaviti v ospredje sedanje pravo in njegovo različnost napram prejšnjemu. Nazornost pomena in vsebine novega prava je s tem mnogo pridobila. Gross-Schuellerjevi knjigi bodo gotovo sledile druge (pripravlja se n. pr. nova izdaja Haringovih Grundzüge des kath. K. R.) a dosedaj so dela o celotnem modernem cerkvenem pravu tudi še v nemški literaturi redka. Vendar bi g. Schueller ne bil smel v pregledu o literaturi (§ 3) prezreti

knjig M. Leitner Handbuch der kath. K. R. 1919 ss in A. Perathoner, das kirchl. Gesetzbuch (Codex juris can), ki je izšla v prošlem letu že v 3. izdaji.

Na drugi strani pa ima strogo varovanje prvotnega besedila tudi svoje senčne strani. Tako so n. pr. privilegiji in dispenze, ki jim posveča novi zakonik v prvi knjigi posebne titule (V. in VI.), samo mimogrede omenjeni (str. 4 in 5); v § 38. je v odkritem nasprotju s c. 232 § 1 in c. 404 § 1 rečeno, da ne zahteva pravo za dosego dostojanstva kardinala ali kanonika nikake stopnje hierarhiae ordinis; na str. 277 se trdi, da sega zadržek krvnega sorodstva po kanonskem pravu še danes do četrtega člena stranske črte, dočim je nekaj vrstic kasneje pravilno navedeno, da vključuje zadržek po kodeksu samo še tretji člen stranskega sorodstva; o nedopustnosti »pendente conditione« z drugo osebo sklenjenega zakona (str. 268) s stališča obstoječega prava gotovo ne more biti govora, ker še ne obstoji nikaka bračna vez; za zadržek, ustvarjen s hudodelstvom umora soproga po sedanjem pravu ni potreben namen, da se sklne med zločincema zakon (str. 281), temveč je zadržek podan že s hudodelstvom kot takim brez ozira na motive. Mesta, na kojih bi bilo besedilo z ozirom na novi zakon revizije potrebno, bi se dala še pomnožiti. Tako n. pr. na str. 290 lit. b) zadnji stavek, kjer bo sedanji čas (kann) zavajal vsakega začetnika do zaključka, da more tudi izobčen, interdiciran ali suspendiran župnik veljavno vršiti poroko, kar je v očitnem nasprotju s določilom c. 1095 § 1 št. 1; na str. 253 se je vrnila tudi moteča tiskovna napaka, ker so kot vir za bračno pravo navedeni canones mesto Causae 27—36 Gratianovega dekreta.

Vse priznanje zasluži izdajatelj zato, da je v bračnem pravu posebno skrbno podal razlike med predpisi dekreta »Tametsi« ter dekreta »Ne temere«, ki tvorj podlago določilom kodeksa. Vendar pa pripada sedaj tudi že dekret »Ne temere« pravni zgodovini in bi bil vsled tega njegov ponatis v nemškem prevodu lahko izostal. Na njegovo mesto pa naj bi se uvrstil tabelarični pregled zakonskih zadržkov po kanonskem in avstrijskem pravu, kakor ga je nudila sedma izdaja, in sicer prvih po razpredelbi kodeksa, kar bi svrham učbenika tem bolj ustrezalo, ker sicer v knjigi niso oviralni in razdiralni zadržki nikjer ločeno naštet, ampak so obravnavani skupno po vidikih, ki jih je postavil že umrl prof. Gross.

V celoti izrazimo svojo oceno o Grossovem učbeniku lahko sledeče: Knjiga je ohranila vse svoje prejšnje vrline, posebnost vso svojo preglednost snovi in jasno opredelbo pojmov, a nam nudi v svojem prvotnem okviru in vsebinskem obsegu hkratu nazorno sliko moderne cerkvenega prava.

Dr. Rado Kušej.

Zakon o taksah in pristojbinah.

Takšni in pristojbinski pravilnik. Novi zakon kakor tudi pravilnik o taksah in pristojbinah je izdala v priročni knjigi Tiskovna zadruga v Ljubljani. Obe knjigi sta nujno potrebni in ju zato priporočamo vsem.

Razne vesti.

V Ljubljani, meseca januarja 1924.

— (Osebne vesti.) Avskultanti dr. Karl Tschinkel, Alfonz Cepuder in dr. Rudolf Adamič so imenovani za sodnike za okrožje višjega deželnega sodišča v Ljubljani; za avskultante so imenovani pravni praktikanti Bogomir Kobal, Ferd. Kvas, Fr. Gorečan, dr. Lovro Lipič, Andrej Dolinar, Janko Müller, Stanislav Schweiger, Fran Stefanciosa. — Premeščeni so: vladni svetnik dr. Fran Vončina v Maribor, vladni svetnik Rajko Svetek v Novo mesto, vladni tajnik Fran Levičnik v Maribor. Policijski svetnik z naslovom viš. pol. sv. Vekoslav Kerševan v Mariboru je imenovan za višjega policijskega svetnika, višji policijski komisar z nasl. pol. sv. Gustav Puš v Mariboru je imenovan za policijskega svetnika. — V pokoj so stopili: veliki župan dr. Miroslav Lukan, višji deželnosodni svetnik Anton Bulovec in deželnosodni svetnik dr. Anton Mulej. — Umrla sta deželnosodni svetnik v pok. Alojzij Jenčič in dvorni svetnik dr. Bogumil Senekovič. — Iz državne službe sta izstopila sodnik dr. Stanko Žitko in tajnik pri gradbeni direkciji dr. Reinhold Kerschbaumer.

— (Dr. Bogumil Senekovič †.) Dne 9. jan. 1924 je umrl v Ljubljani po dolgi bolezni dvorni svetnik dr. Bogumil Senekovič, star komaj 43 let. Njegovo ime je postalo znano l. 1902, ko je izdal še kot akademik skupno z Jankom Polcem »Vseučiliški zbornik«, zgodovino naše borbe za naš najvišji kulturni zavod, za slovensko vseučilišče v Ljubljani. Po dovršenih študijah se je posvetil upravni službi. V tej se je pokazalo njegovo globoko pravno znanje, o čemer priča še posebno obilica znanstvenih razprav iz upravnega prava, ki so deloma bile priobčene tudi v našem glasilu. Slovenski Pravniki hrani še eno njegovo razpravo, ki jo je bil predal pokojni Senekovič kratko pred smrtjo in ki bo v kratkem izšla. Dr. Senekovič je bil na ljubljanskem vseučilišču tudi honorarni docent za upravno pravo; imenovanje za rednega profesorja je preprečila smrt. N. v m. p.!

— (Občni zbor društva »Pravnika« v Trstu) se je vršil dne 28. oktobra 1923. Politične razmere so bile za razvoj in delovanje društva neugodne, glavno pažnjo je posvečal odbor društvenemu glasilu »Pravnemu vestniku«, ki se lepo razvija, dasi je izgubil nekaj naročnikov; gospodarsko stanje društva pa je precej povoljno. Pri volitvah je bil izvoljen za predsednika zopet dr. Matej Pretnar, v ostali odbor pa po veliki večini stari odborniki.

— (Pravilnik za prodajalce živil) izdan dne 16. julija 1919 od ministrstva za narodno zdravje in razglašen v Uradnem listu

deželne vlade za Slovenijo št. 137 z dne 25. avgusta 1919 pod nar. štev. 609 v Sloveniji ne velja. Tako je odločilo ministrstvo trgovine in industrije, oddelek v Ljubljani, dne 28. novembra 1923 pod opr. štev. 718/pr iz razloga, ker je ta pravilnik izdan na podlagi določb srbijanskega sanitetnega zakona, ki ni razširjen na celo kraljevino ter mu je radi tega odrekati veljavnost v pokrajinah izven mej bivše kraljevine Srbije.

Iz tega razloga so torej pri nas tudi neveljavni: 1.) Pravilnik za hotele, kavarne, okrepčevalnice, pivnice, krčme, kuhinje in izkuhe; 2.) Pravilnik za javna tržišča; 3.) Pravilnik za brivnice, in 4.) Pravilnik za javne parke in javne pisoarje, ki jih je izdalo ministrstvo za narodno zdravje, kakor tudi uvodoma navedeni pravilnik na podlagi čl. 33 srb. san. zak. Označeni pravilniki so bili razglašeni v Uradnem listu deželne vlade za Slovenijo pod št. 599, 603, 604 in 610 iz leta 1919.

— (Predlog zakona »o uredjenju sudova.«) Bivajoč začetkom decembra 1923 v Beogradu sem po prijaznem posredovanju g. nar. posl. Jožefa Reiserja prišel v posest tiskanega spisa z naslovom: »Projekt zakona o uredjenju sudova (primljen na prvom čitanju sekcije zakonodavnog odbora)«. — Ugotovil sem, da je g. minister pravde dr. Ninko Perić predložil »predlog zakona o uredjenju sudova« predsedništvu narodne skupščine z rešenjem z dne 5. oktobra 1923 br. 56.897. V dopisu se sklicuje minister na kraljevi ukaz z dne 4. oktobra 1923 br. 56.897, s katerim je dobil dovoljenje, da sme predložiti predlog zakona narodni skupščini, in zahteva rešitev predloga po skrajšanem postopku, kakor predvideva čl. 133 ustave. G. minister je obečal, da poda obrazloženo ustno o priliki, ko bo predlog na pretresu. — V tiskanem projektu (18 strani 4°, brez datuma) pade v oči, da sekcija zakonodavnega odbora pri nekaterih določbah ni storila definitivnega sklepa, ampak je z naznačbo »(rezervisano)« pač izrekla, da prepušča končno ureditev tistega vprašanja — plenumu zakonodavnega odbora. Pridržana mesta se tičejo: uvedbe občinskih sodišč (§ 1), proglaševanja sodba in rešenj »v imenu Njegovega Veličanstva kralja« (§ 2), navedbe imen vseh okrožnih sodišč (§ 14), nabrojenja velikih sodišč (§ 32), ugotovitev števila sodnikov pri vrhovnem (kasacijskem) sodišču (§ 41), uvedbe službenega odela za sodnike, advokate in zagovornike (§ 78), predpisov glede disciplinskih nerednosti (§ 98), sestave pripoznalnih in zamudnih sodba po pisarnici (§ 98), dopustov radi odmora (§ 91), prehodnih določb glede prevedbe vrhovnih sodnikov (§§ 100, 101), slednjič določbe, da se doba za vacatio legis ustanovi s posebnim zakonom (§ 104).

Dr. Metod Dolenc.

